

ISSN (print) 2307-7891
ISSN (online) 3078-8463

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРИШЫ

«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы
Серия «Полиязычное образование и иностранная филология»
Series «Multilingual Education and Philology of Foreign Languages»
№1(49), 2025

Алматы, 2025

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ

«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы
Серия «Полиязычное образование и иностранная филология»
Series «Multilingual Education and Philology of Foreign Languages»
№1(49), 2025

Алматы, 2025

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ

«Көптілді білім беру және
шетел тілдері филологиясы» сериясы №1(49),
2025 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2013 ж. бастап шығады

Бас редактор:

Т.Т. Аяпова – ф.ғ.д., профессор
Абай атындағы ҚазҰПУ

Редакция алқасы:

Бас редактордың орынбасары:
Ж.Б. Курмамбаева – PhD, қауымд. профессор
м.а. Абай атындағы ҚазҰПУ

Ғылыми редакторлар:

С.К. Иватов – PhD, аға оқытушы Абай
атындағы ҚазҰПУ

Ж.Б. Жауыншиева – PhD, аға оқытушы
Абай атындағы ҚазҰПУ;

С.С. Есимкулова – пед. ғыл. магистрі,
аға оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ;

О.А. Исмаилова – пед. ғыл. магистрі,
аға оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ;

Ж.А. Оралканова – пед. ғыл. магистрі,
аға оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ;

Жауапты хатшы:

М.М. Серікбай - пед. ғыл. магистрі,
оқытушы Абай атындағы ҚазҰПУ;

Редакциялық алқа мүшелері:

Ж.А. Абуов – ф.ғ.д., проф.,
Абай атындағы ҚазҰПУ

Б.Е. Букабаева – ф.ғ.к., доцент,
Сәтбаев ат. ҚазҰТУ

З.А. Кемелбекова – ф.ғ.к., доцент
Абай атындағы ҚазҰПУ

Г.О. Сейдалиева – PhD, қауымд. профессор
м.а., Абай атындағы ҚазҰПУ

Али Али Шабан – PhD, AlAzhar University,
Каир (Егунет)

Дэвис Брент – PhD, профессор (АҚШ)
Ханс Шахл – профессор, Private Pedagogical
University Линц (Австрия)

© Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті, 2025

Қазақстан Республикасының мәдениет
және ақпарат министрлігінде 2013 жылы
ақпанның 12-де тіркелген №13343-Ж

Басуға 31.03.2025 қол қойылды.
Пішімі 60x84¹/₈. Көлемі 6,0 е.б.т.
Тапсырыс 252.

050010, Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы ҚазҰПУ
Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасы

М а з м ұ н ы
С о д е р ж а н и е
Content

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Карибаева А.Ш., Аймагамбетова М.М.

Өтініш білдірудің лингвистикалық стратегиялары:
салыстырмалы талдау..... 5

Карибаева А.Ш., Аймагамбетова М.М.

Лингвистические стратегии выражения просьбы:
сравнительный анализ.

Karibayeva A.Sh., Aimagambetova M.M.

Linguistic strategies for expressing requests: a comparative
analysis.

Мұханбетбекқызы Д., Кунакова К.У.

Шет тілін үйренуіне бұқаралық ақпарат құралдарының
әсері..... 15

Мұханбетбекқызы Д., Кунакова К.У.

Влияние средств массовой информации на изучение
иностраных языков

Mukhanbetbekkyzy D., Kunakova K.U. The impact of
mass media of learning foreign languages

Баймуратова И.А., Исабаева Б.К.

Ағылшын тіліндегі модальділік және олардың қазақ
тіліне аударылу..... 20

Баймуратова И.А., Исабаева Б.К.

Модальные глаголы в английском языке и способы
передачи их значения на казахский язык

Baimuratova I.A., Issabayeva B.K.

Modal verbs in english and their translation into kazakh
language

Сералина А.К., Омарбаева С.Г.

Гендерлік бейтараптықтың ағылшын тіліне әсері 27

Сералина А.К., Омарбаева С.Г.

Влияние гендерной нейтральности на английский язык

Seralina A.K., Omarbayeva S.G.

The influence of gender neutrality on English

Нитто Д.С., Аймагамбетова М.М.

Парфюмерия және косметика өндірісі саласындағы
ағылшын терминологиясы 33

Нитто Д.С., Аймагамбетова М.М.

Английская терминология в сфере производства
парфюмерии и косметики

Nitto D.S., Aimagambetova M.M.

English terminology in the field of perfumery and cosmetics
production

Казахский национальный
педагогический университет
имени Абая

ВЕСТНИК

Серия «Полиязычное образование и
иностранная филология»
№1(49), 2025 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2013 года.

Главный редактор:
Аяпова Т.Т. – д.ф.н., профессор
КазНПУ имени Абая

Редакционная коллегия:
Зам. главного редактора:
Курмамбаева Ж.Б. – PhD, и.о.
ассоциированный профессор
КазНПУ имени Абая

Научные редакторы:
Иватов С.К. – PhD, ст. преподаватель,
КазНПУ имени Абая
Жауыншиева Ж.Б. – PhD, ст. преподаватель,
КазНПУ имени Абая
Есимкулова С.С. – магистр пед.наук,
ст. преподаватель
КазНПУ имени Абая
Исмаилова О.А. – магистр пед.наук,
ст. преподаватель
КазНПУ имени Абая
Оралканова Ж.А. – магистр пед.наук,
преподаватель, КазНПУ имени Абая

Ответственный секретарь:
Серикбай М. М.- преподаватель, магистр
пед.наук, КазНПУ им. Абая

Члены редколлегии:
Абуов Ж.А. – д.ф.н., профессор,
КазНПУ им. Абая
Букабаева Б.Е. – к.ф.н., доцент,
КазНТУ им. К.И.Сатпаева
Кемелбекова З.А. – к.ф.н., доцент,
КазНПУ им.Абая
Сейдалиева Г.О. – PhD, и.о.ассоциированный
профессор, КазНПУ им.Абая
Шабан Али Али – PhD, Каир (Египет),
AlAzhar University
Дэвис Брент – PhD, профессор (США)
Ханс Шахл – профессор, Линц (Австрия)

© Казахский национальный педагогический
университет им. Абая, 2025

Зарегистрировано
в Министерстве культуры и информации РК
12 февраля 2013 г. №13343-Ж

Подписано в печать 31.03.2025
Формат 60x84¹/₈. Объем 6,0 уч.-изд.л.
Заказ 252.

050010, г. Алматы, пр. Достык, 13.
КазНПУ им. Абая
Издательство «Ұлағат»
Казахского национального педагогического
университета имени Абая

Баймуратова И.А., Жубанова К. Х. Ағылшын тіліндегі
полисемия және олардың қазақ тіліне аударылуы..... 41
Баймуратова И.А., Жубанова К. Х. Полисемия в
английском языке и ее перевод на казахский язык
Baimuratova I.A., Zhubanova K.Kh. Polysemy in English
and its translation into Kazakh

**Abai Kazakh National Pedagogical
University**

BULLETIN
**Series of «Multilingual Education
and Philology of Foreign Languages»**
№1(49), 2025.

Periodicity – 4 numbers in a year
Publishing from 2013.

Editor-in-Chief
d.ped.s., professor –
Ayapova T.T. Abai KazNPU

Deputy Editor-in-Chief:
PhD, acting assoc. prof. – **Kurmambayeva Zh.B.**
Abai KazNPU

Scientific editors:
PhD, senior teacher – **Ivatov S.K.** Abai KazNPU
PhD, senior teacher – **Zhauynshieva Zh.B.**
Abai KazNPU
master of ped.s., senior lecturer – **Essimkulova**
S.S. Abai KazNPU
master of ped.s., senior lecturer – **Ismailova O.A.**
Abai KazNPU
master of ped.s., teacher – **Oralkhanova Zh.A.**
Abai KazNPU

Responsible editorial secretary:
master of ped.s., teacher – **Serikbay M.M.**
Abai KazNPU

Editorial board:
d.ped.s., professor – **Abuov Zh.A.** Abai KazNPU
cand.of phil.s.,assoc.prof. – **Bukabayeva B.E.**
KazNTU after K.I.Satpayev
cand.of phil.s.,assoc.prof. – **Kemelbekova Z.O.**
Abai KazNPU
PhD, acting assoc.prof. – **G.O.Seidaliyeva**
Abai KazNPU
PhD – **Ali Ali Shaban** AlAzhar University (Egypt)
PhD, professor – **Davis Brent** (USA)
professor – **Hans Schahl** (Austria)

© Abai Kazakh National Pedagogical
University, 2025

The journal is registered by the
Ministry of Culture and Information RK
12 February 2013, №13343-Ж

Signed to print 31.03.2025
Format 60x84 1/8.
Volume – 6,0 publ. literature.
Order 252.

050010, Almaty, Dostyk ave., 13
Abai Kazakh National Pedagogical University
Publishing house «Ulagat»

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

FTAMP 16.21.27

<https://doi.org/10.51889/3078-8463.2025.49.1.005>

А.Ш. Карибаева¹, М.М. Аймагамбетова²
^{1,2} *Казахский национальный университет имени аль-Фараби*
Алматы, Казахстан

**ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СТРАТЕГИИ ВЫРАЖЕНИЯ ПРОСЬБЫ:
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ**

Аннотация

Статья посвящена исследованию лингвистических тенденций выражения просьбы в английском, казахском, и русском языках. Целью данного исследования является комплексное изучение и сравнение лингвистических подходов к выражению просьбы в английском, русском и казахском языках. Для сравнительного анализа были использованы 150 (50 образцов предложений на каждый язык) образцов предложений, выражающие просьбы. В статье был произведен кросс-культурный анализ, путем выявления универсальных и культурно-специфических аспектов лингвистических стратегий выражения просьбы в английском, казахском и русском языках. В результате анализа, выявлены как сходства, так и различия использования стратегии выражения просьбы. По результатам анализа, английская и казахская языковые культуры склонны к косвенным просьбам, что отражает стремление избегать давления на собеседника. В то время как в русском языке, прямые формы допустимы в неформальной обстановке, но при этом присутствует тенденция к использованию косвенных конструкций для сохранения вежливости.

Ключевые слова: казахский, русский, английский, вежливость, лингвистические стратегии, выражение просьбы, сравнительный анализ, межкультурная коммуникация.

А.Ш. Карибаева¹, М.М. Аймагамбетова²
^{1,2} *Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті*
Алматы, Казахстан

**ӨТІНІШ БІЛДІРУДІҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ СТРАТЕГИЯЛАРЫ:
САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ**

Аңдатпа

Мақала ағылшын, қазақ және орыс тілдерінде өтініш білдірудің лингвистикалық тенденцияларын зерттеуге арналған. Бұл зерттеудің мақсаты – ағылшын, орыс және қазақ тілдерінде өтініш білдірудің лингвистикалық тәсілдерін кешенді зерттеу және салыстыру болып табылады. Салыстырмалы талдау үшін өтініш білдіретін сөйлем үлгілерінің 150 (әр тілге 50 сөйлем үлгісі) қолданылды. Мақалада ағылшын, қазақ және орыс тілдерінде өтініш білдірудің лингвистикалық стратегияларының әмбебап және мәдени-спецификалық аспектілерін анықтау арқылы мәдениетаралық талдау жасалды. Талдау нәтижесінде өтініш білдіру стратегиясын қолданудың ұқсастықтары да, айырмашылықтары да анықталды.

Талдау нәтижелері бойынша ағылшын және қазақ тіл мәдениеттері өтініштерді жанама түрде жеткізу бейім, бұл әңгімелесушіге қысым жасамауға деген ұмтылысты көрсетеді. Ал орыс тілінде, тікелей формалар бейресми жағдайда қолданылуы мүмкін, бірақ сонымен бірге, сыпайылықты сақтау үшін жанама конструкцияларды қолдану үрдісі бар.

Кілт сөздер: қазақ, орыс, ағылшын. сыпайылық, лингвистикалық стратегиялар, өтініш білдіру, салыстырмалы талдау, мәдениетаралық қарым-қатынас.

Karibayeva A.Sh.¹, Aimagambetova M.M.²

^{1,2} Al-Farabi Kazakh National University

Алматы, Қазақстан

LINGUISTIC STRATEGIES FOR EXPRESSING REQUESTS: A COMPARATIVE ANALYSIS

Abstract

The article is devoted to the study of linguistic strategies in the expression of requests in English, Kazakh, and Russian. The purpose of this study is a comprehensive study and comparison of linguistic approaches to the expression of requests in English, Russian and Kazakh languages. For a comparative analysis, 150 (50 sample sentences for each language) sample sentences expressing requests were used. The article provides a cross-cultural analysis by identifying universal and culturally specific aspects of linguistic strategies for expressing requests in three languages. As a result of the analysis, both similarities and differences in the use of the strategy of expressing request were revealed. According to the results of the analysis, the English and Kazakh language cultures are prone to indirect requests which reflects the desire to avoid pressure on the interlocutor. While in Russian, direct forms are acceptable in an informal setting, but there is a tendency to use indirect constructions to preserve politeness.

Keywords: Kazakh, Russian, English, politeness, linguistic strategies, request expression, comparative analysis, intercultural communication.

Введение. Глобализация привела к увеличению межкультурных взаимодействий, что требует более глубокого понимания особенностей межкультурной коммуникации. Поэтому использование правильных форм лингвистических стратегий, **выражающих** вежливость, критически важно для успешной межкультурной коммуникации. Взаимодействие людей в повседневной жизни невозможно без использования лингвистических стратегий, выражающих просьбы, которые выступают центральным элементом в формировании и поддержании социальных связей. Разные языки и культуры могут иметь свои уникальные стратегии для формулирования просьб, что отражает особые социокультурные нормы и ценности. Выбор неподходящих средств выражения (например, слишком прямое обращение к старшему по статусу) может привести к отказу или негативной реакции. Более того, непонимание культурно-специфических особенностей вежливости способствует возникновению конфликтов и потери уважения. В данной статье был проведен сравнительный анализ лингвистических стратегий выражения просьбы в казахском, английском и русском языках, поскольку изучение правил выражения просьбы служит одним из путей глубокого освоения специфики иноязычной лингвокультурной среды.

Анализ культурного аспекта речевых практик показывает, что английская, русская и казахская языковые системы предъявляют существенные различия в выражении просьбы, уровне вежливости, стиля общения и восприятия социальной дистанции. Эти культурные особенности часто становятся причиной недопонимания и коммуникационных проблем в межкультурной среде. Исследование актуально, поскольку требует системного изучения и сравнения этих аспектов для оптимизации межкультурного общения и повышения эффективности межличностных взаимодействий.

Целью данного исследования является комплексное изучение и сравнение лингвистических подходов к выражению просьбы в английском, русском и казахском языках. В данной работе рассматриваются ключевые характеристики просьбы в трех языках. Анализ охватывает социокультурные факторы (восприятие и форма просьбы) и уровень вежливости (прямолинейность и модальность).

Кросс-культурные исследования актуальны как с теоретической, так и с практической точки зрения. Теоретически, оно вносит вклад в развитие лингвистической и прагматической науки, углубляя понимание механизмов речевого поведения в контексте просьбы. Практическое применение результатов включает улучшение качества межкультурного общения в профессиональной и повседневной сферах и совершенствование методов преподавания иностранных языков.

Обзор литературы. Выдающиеся ученые, такие как Гоффман, Браун и Левинсон, Лакофф, Лич и другие исследовали эффективные способы коммуникации с помощью разных подходов и внесли значительный вклад в теорию вежливости. Эти теории направлены на оптимизацию взаимодействия между людьми посредством различных подходов. Гоффман рассматривает термин социального “лица” как маску, которую люди надевают, выходя на “сцену”, для соответствия ожиданиям общества и поддержания социальной гармонии. [1, с. 319-346].

Браун и Левинсон развивают теорию Гоффмана, и вводят понятие “позитивное” и “негативное лицо”. Согласно модели Брауна и Левинсона, существуют как универсальные, так и культурно-специфические особенности выражения вежливости [2, с. 345]. Однако их универалистский подход подвергается критике (например, Уоттс) за чрезмерную абстракцию от культурных особенностей [3, с. 304].

Лакофф, в свою очередь, выделил три ключевых принципа вежливого общения. Первый – «избегай навязчивости» – акцентирует внимание на уважении к личному пространству и независимости собеседника. Второй – «предоставляй выбор» – подчеркивает важность свободы принятия решений, исключая давление и принуждение. Третий – «создавай комфортную атмосферу» – направлен на поддержание благоприятного эмоционального фона и формирование положительного образа собеседника [4, с. 292-305].

Лич предлагает более обширный список принципов вежливости для достижения эффективной коммуникации. Он исследует взаимосвязь между прагматическими принципами коммуникации и социальными нормами, которые определяют языковое поведение в обществе. В основе его анализа лежит принцип вежливости (Politeness Principle), рассматриваемый как ключевой механизм, позволяющий снижать напряженность в общении и предотвращать социальные конфликты. Исследования Лича демонстрируют, как различные стратегии вежливости способствуют гармонизации взаимодействия и снижают угрозу «лицу» собеседника (концепция Брауна и Левинсона). Данные стратегии помогают выстраивать устойчивые и позитивные отношения. Его принципы включают шесть максим, регулирующих вежливое общение: максима такта (“Tact Maxim”); максима щедрости (“Generosity Maxim”); максима одобрения (“Approbation Maxim”); максима скромности (“Modesty Maxim”); максима согласия (“Agreement Maxim”); максима симпатии (“Sympathy Maxim” [5, с. 343]). Таким образом, Лич показывает, что принципы вежливости играют важную роль в социальной коммуникации, помогая не только избегать конфликтов, но и укреплять межличностные связи. Статья демонстрирует существование как универсальных, так и культурно-специфических стратегий реализации речевых актов просьбы. Максимы выступают ключевым фактором в обеспечении эффективности межкультурного общения за счет их влияния на структуру и содержание коммуникативных взаимодействий.

В своей статье под названием “Стратегии выражения просьбы в русском и английском языках: Сравнительный аспект” Смирнова отмечает, что английский чаще использует косвенные формы, а русский более прямые выражения. Так же, как и в английском, в казахском языке превалирует использование просьб косвенной формы [6, с. 45-48].

Сравнительный анализ Кундызовой показал, что вежливые стратегии в казахском языке отличаются от английской большей формальностью и использованием уважительных окончаний [7, с. 215], что согласуется с результатами настоящего исследования.

Материалы и методы. В рамках исследования применен многоуровневый аналитический подход с целью сравнения специфики обращения с просьбой на английском, русском и казахском языках. Анализ охватывает лингвистические аспекты, прагматику общения и социокультурные особенности, что позволяет выявить характерные стратегии формулирования просьбы в каждом из исследуемых языков. Для детального рассмотрения лингвистических стратегий, выражающих просьбы, учитывая их коммуникативную роль и прагматическую значимость в естественных ситуациях используется контекстуально-функциональный анализ. Сравнительно-кросс-культурный метод способствовал идентификации сходств и различий в способах оформления просьб между английским, русским и казахским языками.

В качестве основы исследования использованы 150 образцов предложений, выражающих просьбы (по 50 на каждый язык), собранные из:

- научных корпусов данных английского, русского и казахского языков;
- литературных произведений и публицистики для отражения реального использования просьб в различных социальных контекстах;
- разговорной речи носителей языка из кино, сериалов и повседневного общения.

Основополагающие работы включают теорию “лица” Эрвинга Гофмана, которая анализирует коммуникативные стратегии сохранения социальной репутации в процессе просьбы; модель Брауна и Левинсона, фокусирующуюся на концепции позитивного и негативного лица для классификации вежливости при формулировании просьб; прагматические принципы Робин Лакофф о непринужденности в общении как ключевом факторе формирования просьбы; теорию максим вежливости Джеффри Лича, особенно акцент на максиму такта при выражении желаний; динамическую концепцию Ричарда Уоттса о контекстуальной гибкости и социально обусловленной вежливости в просьбах.

Таким образом, комплексный подход к изучению речевых актов просьбы объединяет классические и современные теории, обеспечивая глубокое понимание культурных особенностей выражения просьб на английском, русском и казахском языках.

Результаты. Английский язык предлагает широкий спектр лексических и грамматических средств, для вежливого выражения просьбы. Просьбы выражаются как прямо, так и косвенно. Прямые просьбы часто формулируются с помощью модальных глаголов, таких как "could", "would", "can", что придает речи вежливый оттенок. Например:

"Could you please pass the salt?"

"Would you mind closing the window?"

Косвенные просьбы в английском языке широко распространены и представляют собой лингвистическую стратегию, позволяющую формулировать запросы в менее прямой и более деликатной форме. В отличие от прямых просьб, в косвенных формах просьбы чаще применяется структура вопроса, которая не требует немедленного ответа:

"I was wondering if you could help me."

"Do you think you could possibly lend me a hand?"

При анализе предложений, в английском языке были выявлены определенные модели речевых оборотов выражающих просьбу:

Таблица 1- Модель речевых оборотов

Модель речевых оборотов	Пример
“Can/Could you please...?”	Could you please pass the salt, dear?
“Can I ...?”	Can I request you to send me the report by Friday?
“Would you mind...?”	Would you mind closing the window?
“Can/Could/Would it be possible ...?”	Would it be possible to schedule a meeting next week?
“Would you kindly.../Would you be so kind...?”	Would you kindly provide your feedback on this?
“Please ...”	Please turn off the lights when you leave

В казахском языке выражение просьбы часто включает в себя использование специальных формул вежливости и уважения. Прямые просьбы обычно формулируются с помощью слов «өтіну» (просить) или «сұрау» (спрашивать). Также распространены конструкции с использованием частиц и модальных слов, выражающих вежливость, например:

"Сізден өтінемін..." (Я вас прошу...).

"Мүмкін болса..." (Если возможно...).

Выражение просьбы в казахском языке осуществляется путем смягчения основного глагола с помощью добавления окончаний “-ыңызшы”, “- іңізші” (если обращение на Вы). Например:

“Тапсырмаңызды уақытында тапсыруды ұмытпаңызшы.”

“Жаңартулар болса, маған хабарлаңызшы.”

Большая часть просьб выражается путем применения вопросительных предложение с частицей “ба” / “бе”:

“Осыны мен үшін тексеріп бере аласыз ба?”

“Жақсы мейрамхана ұсына аласыз ба?”

“Түскі асқа сізге қосылуыма қарсы емессіз бе?”

В данном примере “қарсы емессіз бе” является эквивалентом английского “would you mind...?” и русского “Вы не против ...?”.

Широко распространено и использование “...бола ма?” и “аласың/ аласыз ба...?”, что в русском означает “можно..?” или “can/could ...?” в английском языке. Фразы, применяемые в этом контексте, играют роль модификаторов просьбы, что позволяет снизить ее прямолинейность. Это достигается посредством включения специфических лингвистических средств, которые уменьшают эксплицитность коммуникативного намерения и обеспечивают выражение социальной учтивости и уважительности. Например:

“Келесі аптада кездесу ұйымдастыруға бола ма?”

“Іс-шараны ұйымдастыруға көмектесе аласыз ба?”

“Осы жобада маған көмектесе аласыз ба?”

В казахском языке, как и в английском, применимо использование косвенных выражений просьбы, которые не подразумевают получения прямого ответа. Такая стратегия выражения просьбы семантически приближается к рекомендации, а не к прямой просьбе. Например:

“Осы мәселе бойынша ойларыңызды бөліссеңіз жақсы болар еді.”

В этом предложении отсутствует прямой запрос на выражение мнения по рассматриваемому вопросу; вместо этого применяется косвенная коммуникативная стратегия.

В отличие от английского, в казахском, также как и в русском языке, существует значимая разница между формами “ты” и “Вы”, что является главным отличием в категории вежливости. Эта лингвистическая особенность позволяет реализовывать различные уровни социальной дистанции и уважения при коммуникации.

Русский язык, как и другие языки, имеет свои уникальные особенности в выражении просьб. Одним из самых распространенных способов является использование формы вежливости через слова “пожалуйста” и “будьте добры”. Например:

“Пожалуйста, помогите мне.”

“Будьте добры, закройте дверь.”

Русский язык также использует имплицитные формы и мягкие формулировки для снижения степени давления на собеседника:

“Не могли бы вы...?”

“Мне было бы очень приятно, если бы вы смогли...”

Прямые обращения в русском языке, как правило, более допустимы в неформальной обстановке, тогда как в официальной коммуникации рекомендуется использовать более деликатные формулировки. Например:

“Не забудьте запереть дверь перед уходом.”

“Сообщите мне ваше решение до завтра.”

Данные предложения не содержат специфических лексических оборотов, выражающих вежливость. Несмотря на это, при подборе правильной интонации они будут восприниматься вежливо, а не как приказные формулировки.

В русском и английском языках также существуют развернутые высказывания, однако они не столь многочисленны и употребляются в речи на порядок реже. Это конструкции, выражающие благодарность говорящего в случае выполнения адресатом желанного действия:

“Я был бы очень благодарен, если бы вы сделали это”

“Я был бы очень признателен, если бы вы сделали это”

“I will be grateful, if you could do it”

“It will be very kind of you, if you can help me” (Это было бы очень мило с вашей стороны, если бы вы сделали это)

Стоит также выделить в отдельную группу языковые средства в русском и английском языках, которые употребляются для смягчения просьбы, но сами по себе не несут большой смысловой нагрузки.

Для снижения категоричности высказывания в русском языке также существует целый ряд языковых средств, среди которых стоит выделить:

- маркер вежливости пожалуйста;
- ты / Вы форма;
- ласкательно-уменьшительные формы обращений (сыночек, Анечка, доченька, Мишенька);
- различные минимизаторы, используемые для снижения «социальной цены» предмета просьбы и приуменьшения затрат адресата (чуть-чуть, маленький, капельку, глоточек, секундочку, на минутку и др.);

- удвоение выражения просьбы (Прошу вас, очень прошу).

В английском языке наблюдается ограниченное количество похожих модификаторов. Основными средствами для смягчения просьбы являются:

- конечный форматив (will you, would you, could you, right, all right, OK);
- “Pass me that cannula would you, nurse?” ;
- маркер вежливости “please”;
- “could you perhaps” (не мог(ли) бы Вы/ты возможно)
- “could you possibly” (не мог(ли) бы Вы/ты по возможности)
- “could you just” (не мог(ли) бы Вы/ты просто)/do you think you could (думаешь ли ты, что сможешь/ думаете ли Вы, что сможете) и т.п.;
- ласкательные формы обращений (dear (дорогой), honey (сладкий), my friend (мой друг) и др.).

Таким образом, в любом человеческом обществе общение между людьми ведется на трех уровнях вежливости - официальном, нейтральном и фамильярном.

Степень вежливости: Во всех трех языках есть значительное внимание к вежливости, однако казахский язык сильно акцентирует уважение к собеседнику, что может быть связано с культурными особенностями.

Структура просьбы: Английский язык предлагает разнообразные конструкции для выражения просьбы, что делает его более гибким в этом отношении. Русский язык также имеет многообразие форм, но они часто бывают более прямыми, чем в английском.

Косвенные просьбы: В казахском и английском языках косвенные просьбы более распространены, чем в русском, где прямое выражение просьбы часто считается социально приемлемым.

Обсуждение. Сфера коммуникации в любом языке далеко не всегда ограничивается обменом информацией посредством простых высказываний и постановки вопросов. Зачастую мы сталкиваемся с необходимостью выражения просьб, предложений, приказов, а также желаний, предположений и намерений.

Выражение просьбы — важный аспект коммуникации, который разнообразен в зависимости от языковой и культурной среды. Сравнительный анализ казахского, английского и русского языков показывает, что каждая из этих языковых систем предлагает уникальные стратегии и средства для вежливого общения. Понимание и уважение этих различий способствует эффективному межкультурному взаимодействию.

Потребность демонстрировать социальную учтивость и тактичность в определенных контекстах, а также необходимость акцентировать особое отношение к собеседнику или ситуации, наряду со способностью точно расшифровывать намерения говорящего, актуализируют одну из фундаментальных задач межкультурной коммуникации — обеспечение адекватного восприятия и трактовки модальной семантики высказываний на неродных языках. Предстоящие исследования могут быть направлены на углубленное изучение влияния социальных факторов, таких как возраст и гендер, на формулировку просьб. Более того, проведение сравнительного анализа с другими языками и культурами, не охваченными данной статьей, позволит выявить универсальные тенденции в коммуникативном поведении при реализации речевых актов просьбы. Это будет способствовать разработке более обобщенных теоретических моделей межкультурной коммуникации.

Заключение. В качестве подведения итогов, можно сказать, что в казахском языке уважение к собеседнику выражается через сложные системы обращения и использование специальных частиц. Данные способы выражения просьбы в казахском языке подчеркивают особую значимость социального статуса. Также, казахский язык демонстрирует предпочтение к мягким формулировкам через частицы «ба», «бе» и уважительным обращениям.

В то время как английская культура акцентирует нейтральность просьбы с помощью косвенной формы (модальные глаголы), softening devices (“Can/Could you please...?”, “Can I ...?”, “Would you mind...?”, “Can/Could/Would it be possible ...?”, “Would you kindly.../Would

you be so kind...?”). Стоит отметить, что английский язык обладает высокой структурной вариативностью (различные грамматические формы), обеспечивая тонкую настройку степени вежливости.

В русском языке уровень вежливости зависит от коммуникативного контекста: в официальной речи преобладают смягчающие конструкции, тогда как в неформальной допускаются прямые просьбы. При реализации прямых просьб интонация выполняет ключевую функцию в определении уровня социальной учтивости или директивности высказывания (например, приказной или нейтральный тон). Русская языковая система предлагает как прямые, так и косвенные конструкции просьбы с использованием модальных выражений для смягчения.

По результатам анализа, английская и казахская языковые культуры склонны к косвенным просьбам, что отражает стремление избегать давления на собеседника.

В русском языке прямые формы допустимы в неформальной обстановке, но при этом присутствует тенденция к использованию косвенных конструкций для сохранения вежливости. Также, казахский и русский языки отличаются вежливой формой “Вы” от английского языка.

Данные исследования подтверждают, что межкультурная осведомленность является важным аспектом эффективной коммуникации, особенно в контексте международных отношений и глобализации.

Список литературы

1. Гоффман Э. О работе с лицом: анализ ритуальных элементов в социальном взаимодействии // Коммуникация при взаимодействии лицом к лицу. Хармондсворт: Пингвин, 1972. - 319-346 с.
2. Браун, Пенелопа и Стивен С. Левинсон. Вежливость: некоторые универсалии языкового употребления. Кембридж: Издательство Кембриджского университета, 1987. - 345 с.
3. Дж. Уоттс Ричард. "Вежливость", Издательство Кембриджского университета, Кембридж, 2003. - 304 с.
4. Робин Лак "Логика вежливости, или не забывай о своих манерах." Чикаго. Лингвистическое общество, 9, 292-305.
5. Лич Г. Прагматика вежливости. Оксфорд: Издательство Оксфордского университета, 2014. 343 с.
6. Смирнова, Т. В. Стратегии выражения просьбы в русском и английском языках: сравнительный аспект // Лингвистические исследования. – 2017. – № 12. – С. 45–58.
7. Кундызова, А. Е. Лингвистика и межкультурная коммуникация: Казахский и английский языки в сравнении. – Алматы: Алаш, 2019. – 215 с.
8. Корпус современного американского английского (COCA) 1990-2019 гг.
9. Национальный корпус казахского языка.
10. Национальный корпус русского языка.

Приложение I

Образцы предложений выражающие просьбу

Английский	Казахский	Русский
Could you please pass the salt, dear?	Тұзды беріп жібере аласыз ба?	Пожалуйста, передайте мне соль.
Would you mind closing the window?	Терезені жабуға қарсы емессіз бе?	Не могли бы вы закрыть окно?
Can you help me with this problem?	Маған осы мәселе бойынша көмектесе аласыз ба өтініш	Можете помочь мне с этой задачей?
	Шығар кезде шамды өшіруді ұмытпаңызшы.	Пожалуйста, приходите завтра

Please turn off the lights when you leave. Would it be possible for you to lend me your book? Could I ask you to arrive a bit earlier tomorrow? Do you think you could give me a ride to the station? Would you be able to assist me with my homework? Can I request you to send me the report by Friday? Please let me know if you're available for a meeting. Would you kindly provide your feedback on this? It will be very kind for you, if you can help me. I will be grateful, if you could do it. Would you mind if I borrowed your pen? Could you help me carry these boxes? Please don't forget to lock the door. Would it be alright if I used your phone? Can you please send me the details? Could you let me know your decision by tomorrow? Would you be so kind as to inform me of any changes? Can I trouble you to proofread my essay? Please ensure that all files are backed up. Would you consider joining us for dinner? Could you possibly water my plants while I'm away? Can you please clarify this point for me? Would you mind taking a look at this document? Could you assist me in finding the right address? Please remember to submit your assignment on time. Would it be possible to schedule a meeting next week? Can you help me set up the equipment?	Маған кітабыңызды қарызға бере аласың ба, мүмкін болса? Ертең сәл ертерек келуіңізді сұрасам бола ма? Мені станцияға дейін апара аласыз ба? Үй тапсырмамды орындауға көмектесе аласыз ба? Есепті жұмаға дейін жіберуіңізді өтінемін. Кездесу үшін қолайлы уақытты хабарлаңызшы. Осы мәселе бойынша пікіріңізді білдірсеңіз жақсы болар еді. Маған осы ұғымды түсіндіріп бере аласыз ба? Дыбысты бәсеңдетсеңіз бола ма? Қаламыңызды пайдалануға қарсы емессіз бе? Осы жәшіктерді көтеруге көмектесе аласыз ба? Есікті құлыптауды ұмытпаңызшы. Телефоныңызды пайдалануыма бола ма? Маған мәліметтерді жіберуіңізді өтінемін. Шешіміңізді ертеңге дейін хабарласаңыз жақсы болар еді. Кез келген өзгерістер туралы маған хабарласаңыз екен. Менің эссемді оқып шығуға уақытыңыз бар ма? Барлық файлдардың сақтық көшірмесін жасауды ұмытпаңызшы. Бізбен кешкі асқа қосылуға қалай қарайсыз? Мен жоқта өсімдіктерімді суаруыңызды өтінемін бола ма? Осы мәселені маған түсіндіріп бере аласыз ба? Осы құжатты қарап шығуға қарсы емессіз бе? Дұрыс мекенжайды табуға көмектесе аласыз ба? Тапсырмаңызды уақытында тапсыруды ұмытпаңызшы. Келесі аптада кездесу ұйымдастыруға бола ма? Жабдықтарды орнатуға көмектесе аласыз ба? Жобаның барысы туралы жаңартуларды жіберуіңізді өтінемін.	пораньше. Не могли бы вы подвезти меня до вокзала? Помогите мне, пожалуйста, с домашним заданием. Прошу вас отправить отчёт до пятницы. Сообщите мне удобное время для встречи. Будьте добры, объясните мне этот термин. Сделайте, пожалуйста, звук потише. Можно воспользоваться вашей ручкой? Помогите мне поднять эти коробки, пожалуйста. Не забудьте запереть дверь перед уходом. Разрешите воспользоваться вашим телефоном? Прошу вас прислать мне нужные документы. Сообщите мне ваше решение до завтра. Дайте мне знать, если будут какие-то изменения. У вас будет время проверить моё эссе? Не забудьте сделать резервную копию файлов. Присоединяйтесь к нам на ужин, пожалуйста. Можете присмотреть за моими растениями, пока меня нет? Объясните мне, пожалуйста, суть этой проблемы. Будьте добры, ознакомьтесь с этим документом. Подскажите, пожалуйста, правильный адрес. Не забудьте сдать работу вовремя. Можно организовать встречу на следующей неделе? Помогите мне, пожалуйста, установить оборудование. Прошу вас прислать обновления по проекту. Подскажите, пожалуйста, хороший ресторан. Ознакомьтесь с этим предложением, пожалуйста. Сообщите мне, если вам
--	--	--

Could you please update me on the project's progress? Would you be able to recommend a good restaurant? Can I ask you to review this proposal? Please let me know if you need any assistance. Would you kindly share your thoughts on this matter? Could you possibly arrange for a replacement? Can you please forward me the email? Would you mind helping me organize the event? Could you lend me a hand with this task? Please make sure to attend the meeting. Would it be alright if I asked you a question? Can you please provide me with the necessary information? Could you let me know if there's any update? Would you be so kind as to check this for me? Can I trouble you to fill out this form? Please don't hesitate to contact me if needed. Would you consider extending the deadline? Could you possibly help me with this project? Can you please arrange a meeting with the team? Pass me that cannula would you, nurse?	Жақсы мейрамхана ұсына аласыз ба? Осы ұсынысты қарап шығуыңызды сұраймын. Көмек қажет болса, маған хабарлаңыз. Осы мәселе бойынша ойларыңызды бөліссеңіз жақсы болар еді. Ауыстыруды ұйымдастыруыңызды өтінемін. Маған электрондық поштаны жіберуіңізді сұраймын. Іс-шараны ұйымдастыруға көмектесе аласыз ба? Осы тапсырмада маған көмектесе аласыз ба? Кездесуге қатысуды ұмытпаңызшы. Сізге сұрақ қоюыма бола ма? Қажетті ақпаратты беруіңізді өтінемін. Жаңартулар болса, маған хабарлаңызшы. Осыны мен үшін тексеріп бере аласыз ба? Осы форманы толтыруыңызды сұрасам бола ма? Қажет болса, маған хабарласудан тартынбаңыз. Мерзімді ұзартуды қарастырасыз ба? Осы жобада маған көмектесе аласыз ба? Командамен кездесу ұйымдастыруыңызды өтінемін. Түскі асқа сізге қосылуыма қарсы емессіз бе?	понадобится помощь. Будьте добры, поделитесь своим мнением. Пожалуйста, организуйте замену. Прошу вас отправить мне письмо. Я был бы очень признателен, если бы вы сделали это. Можно попросить вас помочь мне с этим заданием? Не забудьте прийти на встречу. Можно задать вам вопрос? Будьте добры, предоставьте мне необходимую информацию. Сообщите мне, если появятся обновления. Проверьте это для меня, пожалуйста. Можете заполнить эту форму? Не стесняйтесь обращаться ко мне, если потребуется помощь. Вы могли бы рассмотреть возможность продления срока? Поможете мне с этим проектом? Организируйте встречу с командой, пожалуйста. Я был бы очень благодарен, если бы вы сделали это. Вы могли бы напомнить мне об этом завтра? Пожалуйста, уточните детали перед отправкой. Не могли бы вы порекомендовать мне хорошую книгу по этой теме?
--	---	---

Mukhanbetbekkyzy Dana¹, Kunakova K.U.²
^{1,2} *Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan*
¹ *Master student of educational program
7M01711 - Training of teachers of a foreign language*
² *Doctor of Pedagogical Sciences, Professor*

THE IMPACT OF MASS MEDIA OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Abstract

This study investigates the impact of mass media on language learning in students enrolled in the Foreign Language: Two Foreign Languages program. Using quantitative approach, it examines how exposure to mass media affects listening, reading, speaking, and writing skills, as well as intercultural competence. The research also investigates learners' perceptions of the effectiveness of mass media in language learning and how different media types contribute to language acquisition. The study aims to identify strategies for integrating mass media into formal language education, providing valuable insights for educators and learners. The findings will contribute to a deeper understanding of the role of mass media in enhancing language learning and teaching practices.

Keywords: *authentic materials, intercultural competence, communication styles, media types, language skills, language education.*

Мұханбетбеккызы Дана¹, Кунакова К.У.²
^{1,2} *Казахский Университет Международных Отношений
И Мировых Языков им. Абылай Хана, Алматы, Казахстан*
¹ *Магистрант образовательной программы
«7M01711 - Подготовка педагогов иностранного языка»*
² *д.п.н., профессор*

ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ИЗУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация

В данном исследовании изучается влияние средств массовой информации на изучение языка студентами, обучающимися по программе «Иностранный язык: Два иностранных языка. С помощью количественного подхода изучается, как воздействие средств массовой информации влияет на навыки аудирования, чтения, говорения и письма, а также на межкультурную компетенцию. В исследовании также изучается восприятие учащимися эффективности СМИ в изучении языка и то, как различные типы СМИ способствуют овладению языком. Исследование направлено на определение стратегий интеграции СМИ в формальное языковое образование, предоставляя ценные сведения для преподавателей и учащихся. Полученные результаты будут способствовать более глубокому пониманию роли средств массовой информации в повышении эффективности изучения языка и практики преподавания.

Ключевые слова: *аутентичные материалы, межкультурная компетенция, стили общения, типы медиа, языковые навыки, языковое образование.*

Мұханбетбекқызы Дана¹, Қонақова К.Ө.²
^{1,2}Казахский Университет Международных Отношений
и Мировых Языков им. Абылай Хана, Алматы, Казахстан
¹Магистрант образовательной программы
«7М01711 - Подготовка педагогов иностранного языка»
²п.э.д., профессор

ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ИЗУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аңдатпа

Бұл зерттеуде "Шет тілі: екі шет тілі" бағдарламасы бойынша оқитын студенттердің тіл үйренуіне бұқаралық ақпарат құралдарының әсері зерттеледі. Сандық тәсіл арқылы бұқаралық ақпарат құралдарының әсері тыңдау, оқу, сөйлеу және жазу дағдыларына, сондай-ақ мәдениетаралық құзыреттілікке қалай әсер ететіні зерттеледі. Зерттеу сонымен қатар оқушылардың тілді үйренудегі БАҚ тиімділігі туралы түсініктерін және әртүрлі медиа түрлерінің тілді меңгеруге қалай ықпал ететінін зерттейді. Зерттеу оқытушылар мен студенттер үшін құнды түсініктер бере отырып, БАҚ-ты ресми тілдік білімге интеграциялау стратегияларын анықтауға бағытталған. Алынған нәтижелер тіл үйрену мен оқыту практикасының тиімділігін арттырудағы бұқаралық ақпарат құралдарының рөлін тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Түйін сөздер: *аутентивті материалдар, мәдениетаралық құзыреттілік, қарым-қатынас стильдері, медиа түрлері, тілдік дағдылар, тілдік білім.*

Introduction

Mass media has a big influence on language acquisition because it exposes students to native speech, dialects, and vocabulary while also offering authentic material. By fostering real-world situations and enhancing reading, listening, and comprehension abilities, it improves language acquisition. By making language acquisition more relatable, it also increases motivation and engagement. By promoting cultural conventions, values, and communication styles, the mass media also aids in the development of intercultural competency. Mass media is being more and more incorporated into teaching strategies in contemporary education, providing adaptable resources for both classroom-based and self-directed learning that closes the gap between formal education and real-world application.

Although there are a number of study gaps, mass media has a substantial effect in language learning. These include an inadequate examination of intercultural competency, a lack of attention to particular media forms, and an underemphasis on individual diversity. The majority of studies concentrate on short-term gains in language proficiency, which leaves a gap in our knowledge of its long-term effects on fluency and cultural awareness. Furthermore, little is known about the best ways to include mass media into formal foreign language courses. By addressing these issues, we may be able to gain a better understanding of how to best utilize mass media for language acquisition.

This study examines how mass media affects the development of foreign language skills such as speaking, listening, reading, and writing; how it improves intercultural-communicative competence; what kinds of mass media affect the acquisition of foreign languages; and how to successfully incorporate mass media into formal foreign language instruction.

Literature Review (LR)

The review examines the impact of mass media on foreign language learning, intercultural competence, and the integration of media into language education, highlighting its potential to provide authentic linguistic input and cultural context.

Semenog, O., Semenikhina, O., Oleshko, P., Prima, R., Varava, O., & Pykaliuk, R. [5, p.219] discusses the integration of media literacy into education, emphasizing the need for educators to develop their competencies in this area. It emphasises how important digital media is becoming to education and how educators must adjust to new media and technology. The development of media literacy, digital competency, and technological integration are important topics. Better critical thinking and analytical abilities can result from media literacy instruction that works. The paper highlights the importance of continual professional development while reviewing research on digital competency among educational stakeholders. With a trend towards improving learning outcomes and experiences, the incorporation of technology into teaching techniques is also recognized. The article cites instances where media literacy initiatives have been successfully implemented in classrooms. In order to better understand the opportunities and problems in this discipline, future paths will involve investigating the long-term effects of media literacy instruction as well as a variety of educational situations.

The paper assesses aspiring Ukrainian language teachers' media literacy using a survey. 256 undergraduate students studying Ukrainian language and literature, ages 18 to 25, participated in the poll. Their knowledge of media ideas, content creation, and critical analysis of media messages were evaluated by the survey. To ascertain the efficacy of media literacy instruction and to guide the creation of a skill-improvement model, the data was examined. In order to guarantee that aspiring teachers are prepared to incorporate media literacy into their lesson plans, the results are meant to serve as a roadmap for the introduction of media education in teacher preparation programs.

The literature on listening skills in language acquisition emphasizes the challenges learners face, especially in the context of mass media. Mass media, such as movies, songs, audiobooks, and news, can enhance learners' listening comprehension by providing authentic language input [1, p.58]. The integration of mass media into language learning has been shown to increase engagement and motivation among students, which are crucial factors for effective learning.

According to research, the media is an important source of real-world language exposure, which is necessary for linguistic competency development. According to Rivers [4, p.84], media exposure to real-world language usage can improve students' reading and listening comprehension because it puts language in perspective and reflects how it is used in daily life. Additionally, Mol [3, p.145], emphasizes how media not only transmits information but also reflects cultural quirks, which enhances students' comprehension of the social background of the target language.

The use of mass media in language instruction has been repeatedly demonstrated to improve linguistic results by empirical study. Kultanova's study [2, p.84], for instance, shows that students who are exposed to media resources have improved vocabulary learning and comprehension abilities. According to the study, media can help students express their thoughts in the target language and promote conversations about current affairs, which in turn helps them develop their communication skills.

Mass media significantly impacts language learning by providing authentic exposure, improving listening skills, increasing motivation, offering diverse learning resources, fostering cultural understanding, and developing critical thinking skills. However, it also presents challenges like potential exposure to incorrect language use or complex language. Educators must guide students in selecting appropriate media and integrating it effectively into their learning process [6, p.46]. Despite these challenges, mass media remains an invaluable tool for language learners.

The use of multimedia materials like podcasts and videos in language learning can cater to different learning preferences and provide unlimited access to linguistic resources. However, the ideological orientation of media content can influence students' perceptions and understanding of the language, necessitating a critical approach to media literacy. Additionally, the potential for information overload and careful material selection are concerns educators must address. Future research should focus on longitudinal studies and exploring digital media and social networking platforms in language learning.

Methods

This study uses a quantitative research design, experimental survey, to investigate students' perceptions of the impact of mass media on learning foreign languages. The design allows for statistical analysis of trends, usage patterns, and perceived effectiveness, providing generalizable insights into how students engage with mass media for language acquisition.

This study aims to explore the impact of mass media on language learning in 1st group (control) and 2nd group (experimental) are third-year students in the “6B01703 – Foreign Language: Two Foreign Languages” educational program at the Faculty of Philology at Abai Kazakh National Pedagogical University.

The study compared the effectiveness of using mass media in teaching languages in two groups of third-year students at Abay Kazakh National Pedagogical University. The first group, consisting of 20 students, studied "Language for Specific Purposes" for one semester, did not use mass media in the learning process, focusing on theoretical aspects of language, grammar, and vocabulary using textbooks and lectures. The course covered specialized vocabulary and skills related to specific fields of study.

The second group, consisting of 20 students, studied "Language for Specific Purposes" and actively used mass media, such as films, videos, podcasts, news sites, and social media, to improve listening skills, expand vocabulary, and develop communication skills. The course focused on using language in real media contexts, allowing students to develop skills in working with various forms of mass media communication.

Teaching methods for the first group involved traditional teaching methods, with textbooks, lectures, and written exercises, while the second group used mass media, integrating multimedia resources like podcasts, video lessons, news programs, and films. This allowed students to become familiar with real language contexts and practical use of language.

Results

The study compared the language skills of two groups of third-year students in the "6B01703 – Foreign Language: Two Foreign Languages" educational program, focusing on Grammar, Vocabulary, Listening Comprehension, and Reading Comprehension. The test was prepared to study the influence of mass media on the language learning process. The test consists of 3 parts: grammar and vocabulary, listening, reading. Each part contains 5 questions related to the materials studied in the semester. 15-question test was designed to compare two groups of students: Group 1 and Group 2. The test results showed the following data, which allows us to study how the use of mass media affects the development of students' language skills (*table 1*).

Table 1. *Comparison of Language Learning Performance: Group 1 vs. Group 2*

Test Component	Group 1 Control	Group 2 Experimental	Impact of Mass Media
Grammar & Vocabulary	80%	85%	Significant
Listening Comprehension	70%	90%	High Impact
Reading Comprehension	78%	88%	High Impact
Overall Performance	76%	87%	Clear Impact

Group 1 (Control) performed well in grammar and vocabulary, but their performance in Listening Comprehension and Reading Comprehension was lower, indicating less proficiency in handling media-based content and less exposure to real-world language usage in informal contexts.

Group 2 (Experimental) showed a higher percentage across all test components, particularly in Listening Comprehension and Reading Comprehension. This suggests that exposure to mass media enhances the ability to understand spoken and written language, including informal and creative styles.

Discussion

The study's findings offer strong proof of the beneficial effects of mass media on language acquisition. Particularly in reading and listening comprehension, Group 2, which incorporated mass media into their courses, continuously surpassed Group 1. This implies that students' comprehension of spoken and written language in authentic, context-rich settings can be greatly improved by exposing them to authentic, media-rich content.

The immersing quality of mass media may be the reason for Group 2's higher scores. This group's exposure to a range of accents, slang terms, and cultural allusions helped the students develop a more sophisticated grasp of the language. According to studies, listening to audio content from the actual world—like podcasts, TV series, and news broadcasts—can enhance pronunciation, vocabulary recall, and understanding. Social media and educational applications are examples of interactive media that can further engage students and promote active language use outside of the classroom.

It's crucial to recognize this study's limitations, though. The results' dependability may be impacted by the sample size's relative smallness. Furthermore, the results might have been affected by the students' particular learning preferences as well as their past exposure to the media. Future research should look more closely at these factors, including the impact of various forms of mass media and the possible contribution of personal learning preferences.

The study's conclusions have important ramifications for language instruction. By exposing students to real-world language usage, mass media integration into language curriculum offers a means of enhancing the educational process. Language instructors should think about using different kinds of mass media to enhance conventional teaching techniques and give students a more dynamic and interesting learning environment.

To examine the long-term impacts of mass media on language learning and evaluate its influence across various cultural settings and skill levels, more study is required. Larger sample numbers and longitudinal research would provide important information on how long these advantages last and whether mass media could be a fundamental part of language instruction.

Conclusion

In the digital age, mass media—such as radio, television, social media, and online platforms—has a big influence on language learning because it creates an engaging and dynamic environment. By exposing students to genuine, everyday language use, it improves language acquisition. Key language abilities including vocabulary development, listening comprehension, and cultural awareness are all greatly aided by mass media. By exposing students to a variety of accents, dialects, and slang, engaging with different media content helps them understand the cultural context. This fills the gap between learning a language theoretically and having effective conversational abilities. Increased motivation, improved vocabulary retention, and a more interesting learning environment are some benefits of integrating mass media into language instruction. To guarantee that the materials are suitable for students' skill levels and learning goals, the integration should be done carefully. To sum up, the media is an effective teaching tool for foreign languages since it provides real-world exposure and practice chances. To establish a well-rounded and productive learning environment, educators should carefully integrate mass media into their curricula and combine it with more conventional teaching techniques. To investigate its long-term effects on language proficiency and create best practices for incorporating it into language instruction, more research is required.

References

1. Biagi, S. *Media/Impact: An introduction to mass media*. Cengage Learning. -2017. – p.58.
2. Kultanova, Z. M. *The impact of mass media on foreign language teaching*. -2019. – p.84.
3. Mol', A. *Language and the Media*. In *Annual review of Applied Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press. -2008. – p.145.
4. Rivers, W. *Teaching Foreign Language Skills*. Boston: South and Press//University of Chicago Press. -2018. – p.151.
5. Semenog, O., Semenikhina, O., Oleshko, P., Prima, R., Varava, O., & Pykaliuk, R. *Formation of media educational skills of a future teacher in the professional training*. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(3), -2020. – p. 219-245.
6. Vo, T. H. C., & Cao, T. M. H. *Investigating the Effects of Mass Media on Learning Listening Skills*. *Asia CALL Online Journal*, 13(5), -2022. – p. 46-67.

FTAMP 16.31.41

<https://doi.org/10.51889/3005-6217.2024.82.4.001>

Баймуратова И.А.¹, Исабаева Б.Қ..²

^{1,2} Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
^{1,2} Аға оқытушылар

АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ МОДАЛЬДІЛІК ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРЫЛУ ТӘСІЛДЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада ағылшын тіліндегі модаль етістіктер мен олардың эквиваленттері, сондай ақ олардың ерекшеліктері мен бір бірінен мағыналық айырмашылықтары, білдіретін мағыналары қарастырылады. Сонымен қатар қазақ тілінде модаль етістіктер категориясы жоқ болғандықтан қазақ тілді аудиторияға аударма жұмысында бір қатар қиындық туғызатын олардың аударылу тәсілдеріне мысалдар арқылы талдау жасалады және олардың қазақ тіліне аударылу тәсілдеріне мысалдар арқылы талдау жасалады. Ағылшын тіліндегі модаль етістіктерге келтірілген мысалдарға және олардың қазақ тіліне аударылу тәсілдеріне талдау жасау нәтижесінде олардың білдіретін мағынасына қарай қазақ тіліне көмекші модаль сөздер арқылы және сөйлемнің баяндауышына қалау райдың жұрнақтары жалғануы арқылы аударылатыны мысалдар арқылы көрсетіледі.

Кілт сөздер: *модаль етістіктер, модаль етістіктердің эквиваленттері, модалділік ренктері, мағыналық айырмашылықтары, ерекшеліктері, аударма жұмысы, аударылу тәсілдері, талдау жасау, көмекші модаль сөздер.*

Баймуратова И.А.¹, Исабаева Б.К.²

^{1,2} Казахский Национальный университет имени Аль-Фараби,

Алматы, Казахстан

^{1,2} Ст. преподаватели

МОДАЛЬНЫЕ ГЛАГОЛЫ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ И СПОСОБЫ ПЕРЕДАЧИ ИХ ЗНАЧЕНИЯ НА КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация

В данной статье рассматриваются модальные глаголы, их эквиваленты в английском языке, а также их особенности и семантические отличия друг от друга, а также их значения. Поскольку в казахском языке отсутствует категория модальных глаголов, на примерах анализируются способы их перевода, вызывающие ряд трудностей в переводческой работе для казахскоязычной аудитории. Также анализируются способы их перевода на казахский язык. В результате анализа предложения с модальными глаголами в английском языке и способы передачи их значения на казахский язык показано на примерах, что они переводятся на казахский язык с помощью вспомогательных модальных слов, вводных элементов, а также путем добавления суффиксов к сказуемому предложения в наклонении в соответствии с их смыслом.

Ключевые слова: модальные глаголы, эквиваленты модальных глаголов, ранги модальности, семантические различия, особенности переводческой работы, способы перевода, анализ, вспомогательные слова.

Baimuratova I.A.¹, Issabayeva B.K.²

^{1,2} Al-Farabi Kazakh National University,

Almaty, Kazakhstan

^{1,2} Senior Lecturers

MODAL VERBS IN ENGLISH AND THEIR TRANSLATION INTO KAZAKH LANGUAGE

Abstract

This article examines modal verbs and their equivalents in English, as well as their features and semantic differences from each other, and the meanings they convey. In addition, the methods of their translation, which pose a number of difficulties in translation work for the Kazakh-speaking audience due to the absence of a category of modal verbs in the Kazakh language, are analyzed with examples and the methods of their translation into Kazakh are analyzed through examples. As a result of the analysis of the examples of modal verbs in English and the methods of their translation into Kazakh, it is shown that, depending on the meaning they convey, they are translated into Kazakh using auxiliary modal words and by adding suffixes of the Subjunctive mood to the predicate of the sentence.

Key words: modal verbs, equivalents of modal verbs, modal shades, semantic differences, features, translation work, translation methods, analysis, introductory, modality, modal words.

Кіріспе

Аударма адамдар арасындағы қысқа, ұзақ уақытқа созылатын тілдік қарым-қатынасты қамтамасыз етеді. Сондай ақ аударма ғасырлар бойы адамдар алдыңғы орынға қоятын төзімділік, өзара түсіністік, көмек беру, қоршаған ортаны қорғау, рухани алға жылжу сияқты

гуманитарлық құндылықтарды дамытуға септігін тигізді. Яғни, аударма барлық уақытта адамзаттың ең қажетті, өзекті қажеттіліктерін қанағаттандыруға қызмет етті. [1,12-14]. Мысалы, ежелгі дәуірде аударма грек және римдік мәдениетінің сабақтастығына ұйытқы болды, орта ғасырда христиан дінінің таралуына ықпал етті. Ал кейінгі уақыттарда әртүрлі елдердің мәдениет, ғылым, әдебиет, материалдық және күнделікті тұрмыстық мәдениетін өзара байытуға септігін тигізді. Бір елдің, халықтың әдебиет, мәдениет саласындағы жетістіктері басқа елдердің де өнер ғылымын, халықаралық әдебиеттің дамуына әсер етті. Аударма адамзат тарихында ежелден ақ өзінің маңызды қызметін атқарып келгенмен, тек XX ғасырда оның қоғамдағы маңызды ролі, орны бағалана бастады. Әртүрлі елдердің ғалымдары ұлттық мәдениетті қалыптастыруда аударманың атқарып атқаратын ерекше маңызды ролін атап көрсетті. Ал қазіргі жаһандану заманында аударманың ролін ескермеу мүмкін емес. Әсіресе, қазіргі өте көп байқалатын жаһандану тенденциясы да осы аудармашылардың ерен еңбегінің бір нәтижесі, ал жаһанданудың өзі тек жақсы ұйымдастырылған аударма процесінде ғана мүмкін және анық нәрсе екені белгілі. Аудармашының қоғамның ашық болуына жол ашады және ел өмірінің барлық саласында халықаралық деңгейде халықтар арасындағы тілдік немесе мәдени кедергілерді жоюға, яғни адамдардың бір бірімен жақындасуына, түсінуіне және тіл табысуына көмектеседі [2]. Ал адамдар арасындағы тілдік кедергілердің болуы ол табиғи нәрсе, өйткені адамзат тарихының өзі көптілді, осыған қатысты дүние жүзінде 2500-5000 аса тіл, яғни саны жағынан үлкенді-кішілі халықтар бар [3]. Олардың ішінде саны көп немес аз халықтар сөйлейтін тілдер бар. Бірақ қалай болғанда да әртүрлі тілде сөйлейтін халықтар арасында тілдік кедергілер болуы заңдылық және ол кедергілерді жоюдың бір жолы ретінде аударманың ролі зор. Ал жоғарыда атап өткендей, қазіргідей жаһандану заманында, елдер арасындағы қарам-қатынас, байланыс нығая бастағанда аударманың қай түрі болмасын өте-мөте үлкен қажеттілікке айналып отыр. Аударманың мақсатына, түріне байланысты, қатысты көптеген функциясы түрлері және осыған байланысты оған қойылатын талаптар да бар. Аударманың қай түрінде болмасын, көп назар аударуды қажет ететін тілдік категорияның бірі модальділік болып табылады. Өйткені автор белгілі бір жағдаят туралы тек ақпарат беріп қана қоймай, оған өзінің субъективті немесе объективті көзқарасын да қоса білдіруі мүмкін. Ал осы автордың ой-пікір, көзқарасы модаль етістіктер арқылы беріледі [4]. Осыған орай әрекет, оқиғаның болғаны, болатыны немесе оның міндеттілігі, қажеттілігі мүмкіндігі, яғни оның ақиқатқа немесе субъектіге қатысына қарай нақты мағынасын жеткізу де маңызды болып табылады. Әрине модаль етістіктерді аудармалар бар тілдерде бірдей аса қиындық туғыза қоймас, ал қазақ тілі сияқты етістіктің модальділік мағынасы мен реңктері етістіктер емес, модаль, көмекші сөздер арқылы берілетін тілдерде оның дәл де, нақты мағынасын аудармада дұрыс беру қиындық туғызары сөзсіз.

Талқылау

Әрбір айтушы немесе сөйлеуші белгілі бір оқиға, процесс немес жағдай туралы мәлімдеме берумен қатар, сол оқиға, процесс немес жағдай туралы ақпаратқа автордың қатысын да білдіреді. Ағылшын тілінде автордың айтылатын ойға қатысты автордың қатысын білдіретін бірнеше сөз, сөз тіркестері, сонымен қатар грамматикалық құрылымдар бар. Құрылымы жағынан мұндай модальдік элементтер сөйлемнің баяндауышының құрамына енеді, яғни модальдік элементі айтылымда болады. Модальдіктің мәні және оның әртүрлі реңктері бар. Модаль етістіктердің жалпы мағынасы автордың айтылатын немесе айтылған ойға, әрекетке қатысты тікелей белсенді немес жанама қатысын білдіреді. Ал модаль етістіктердің мұндай етістіктің жекелеген, индивидуальды мағынасы автордың іс-әрекетке субъективті негіздемесін, яғни субъективті ойын ғана емес, сонымен қатар өзінің пікіріне субъективті түсіндірме де береді [5]. Мағынасы мен реңктеріне байланысты модаль етістіктердің бірнеше түрлері арқылы модальділік мағынасын беруге болады. Мысалы, *must* - тек бір ғана, яғни міндеттілік мағынасын білдіреді; *have (to)* – жағдайдың сол іс-әрекетке мәжбүрлеуін білдіреді; *be (to)* –

субъектінің предикативке жоспарланған модальділік мағынасын білдіреді; shall – субъектінің предикативке қатысты басқа біреудің пікіріне тәуелді бұлтартпас нақты дәйектеме болатын мағынаны білдіреді; ought – айтушының іске қатысты субъектіге тиімді нақты дәлелдемелердің болуын білдіреді; should – субъектіге қатысты автордың жеке қатынасын білдіреді; may/might – субъектіге қатысты альтернативаның болуын білдіреді; can/could – субъектіге қатысты қолайлы жағдайдың барын білдіреді; will/would – субъектіге қатысты тенденцияның барын білдіреді.

Ағылшын тіліндегі автордың пікіріне қатысты екі жағдайдың модальділік және оның реңктерін білдіретін модаль етістіктердің мағынасының қазақ тіліне аударылу тәсілдеріне мысалдар арқылы талдау жасап қарастырайық. Қазақ тілінде модальділік мағынасын білдіретін етістіктер жоқ. Ағылшын тіліндегі модаль етістіктердің мағыналары, реңктері мен олардың эквиваленттерінің қазақ тілінде тікелей аудармасы болмағандықтан, олардың аударылуы қазақ тілді тіл үйренушілерге бірқатар қиындықтар туғызады. Сондықтан ағылшын тіліндегі модаль етістіктердің білдіретін мағыналары мен реңктерін қазақ тіліне дұрыс аудару үшін олардың табиғатын мен ерекшеліктерін, бір бірінен айырмашылықтарын жақсы түсініп алу қажет. Жоғарыда атап өткендей, қазақ тілінде модаль етістіктер жоқ, олардың қызметін модаль сөздер атқарады. Ағылшын тіліндегі әрбір модаль етістіктің өзіндік бір қатар ерекшелігін және басқа модаль етістіктермен өзара байланысы мен ара қатынасына талдау жасап көрейік. Мысалы, can/could, may/might, will/would модаль етістіктерінің бір бірінен айырмашылығы сандық жағынан болса, ал shall және should етістіктерінің арасындағы айырмашылық тек қана ықтималдылық деңгейінде ғана емес, сонымен қатар әрекеттің қозғаушы күші, яғни модаль етістіктің негізгі нақты мағынасына байланысты сапалық айырмашылықтар бар. Can, may модаль етістіктерінің арасында сандық және сапалық айырмашылықтар бар. Can етістігі іс-әрекеттің іске асуына ешқандай кедергі жоқ, объективті мүмкіндіктің бар екенін білдірсе, ал may етістігі мүмкін боларлық бірнеше әрекеттен субъектінің таңдау жасау мүмкіндігін білдіреді. May, should етістіктері автордың пікірінің субъективтілігін көрсетеді. Сондай ақ, shall, will етістіктерінің арасында да сандық және сапалық айырмашылықтар бар. Will етістігі іс-әрекеттің іске асуына кепілдік бар екенін білдірсе, ал shall іс-әрекеттің іске асуы екінші біреудің, яғни сыртқы пікіріне байланысты, тәуелді екенін білдіреді. Бұл тәуелділік деңгейі белгілі бір контекстке байланысты әртүрлі болуы мүмкін. Хабарлы сөйлемде бірінші жақта бұл тәуелділік әлсіздеу көрінеді. Ал бұл тәуелділік мағынасы басымырақ болса, онда бірінші жақта shall етістіктігінің орнына will етістіктігі қолданылады. Must, may етістіктері модальділік жағынан қарама қарсы мағынаны білдіреді, бірақ міндеттілік, кепілдік мағынасы жағынан деңгейлері бірдей. Жоғарыда атап өткендей, ағылшын тіліндегі модаль етістіктер мен олардың эквиваленттері қазақ тіліне әртүрлі қыстырма сөздер мен сөз тіркестері, жұрнақтар мен көмекші сөздер арқылы аударғанда, ағылшын тіліндегі модаль етістіктердің бүкіл жүйесі еске алынуы қажет. Демек, айтылымның барлық контекст негізінде екі ситуациялық жағдайдың қайсысында автор өз пікірін білдіріп тұрғанын анықтап алу ағылшын тіліндегі модаль етістіктер мен олардың эквиваленттерін аударғанда, қазақ тілінде қай модаль сөздерді таңдауға және дұрыс мағынасын табуға көмектеседі. Ағылшын тіліндегі модаль етістіктер мен олардың эквиваленттерін қазақ тіліне аударғанда кездесетін қиындықтар да олардың білдіретін мағынасына қарай әртүрлі. Мысалы, бір бірінен сандық айырмашылықтары бар can/could, may/might, will/would модаль етістіктерін аударуда have (to), be (to), shall, would етістіктерін екінші ситуациядағы мағынасында аударуға қарағанда біршама қиынға соғады. Бұл жағдайда олар ықтималдылық мағынасында сандық жағынан бір деңгейді білдіреді, ал ғылыми мәтіндерде көп жағдайда екінші ситуацияда to be would етістіктері қолданылады. Енді осы мақала аясында тек ағылшын тіліндегі модаль етістіктер мен олардың эквиваленттерінің жоғарыда аталған ерекшеліктері мен мағыналық айырмашылықтарын ескере отырып, олардың қазақ тіліне аударылу тәсілдерін қарастырып көрейік.

Алдымен ағылшын тіліндегі модаль етістіктерді шаққа, яғни іс-әрекеттің мезгіліне қатысты талдау жасап, қарастырсақ, олардың шақты білдіретін ерекшеліктері әртүрлі екенін байқаймыз. Мысалы, *must, shall, should, ought* етістіктерінің басқа формалары жоқ, сондықтан олар іс-әрекеттің мезгілін, яни етістіктің шақ формасын көрсете алмайды. Демек, іс-әрекеттің мезгілін тек контекст арқылы анықтауға болады. *Can, may, will* модаль етістіктерінің шақ формалары бар, яғни олар осы шақты, ал олардың *could, might, would* формалары шақтардың қиылысуы ережесіне сәйкес, шектеулі контексте өткен шақты көрсетеді. *Have (to), be (to)* *must, can* етістіктерінің толық мағынасын беретін эквиваленттері болып табылады және бұл етістіктер кез келген шақта қолданылады. Бірақ бұл етістіктер көп жағдайда белгісіздік осы және өткен шақта қолданылады. Ал *to have* етістігі күрделірек модальдік мағынаны білдіргенде, басқа да модаль етістіктермен тіркесіп келеді. Етістіктің құрамындағы модаль етістіктер инфинитив формасында сол инфинитивке, контекстегі мағынасына қарай осы шаққа, келер шаққа қатысты қолданылады. Модаль етістіктердің перфекті (жедел өткен, яғни аяқталған іс-әрекетті білдіретін шақ) инфинитив формасы өткен шаққа қатысты қолданылады. Яғни, автордың көзқарасына қатысты модаль етістіктер инфинитив формасында автордың іс-әрекеттің іске асуын талап ететінін, кеңесін, мүмкіндік және рұқсат беретінін білдіреді, ал перфекті инфинитив формасында өткен, іске асқан іс-әрекетке келіспейтінін және оның іске аспағанын құптайтынын, қалайтынын білдіреді.

Ағылшын тіліндегі модаль етістіктер мен олардың эквиваленттерінің осы аталған мағыналарына және іс-әрекеттің мезгіліне қатысты ерекшеліктерін ескере отырып, олардың қазақ тіліне аударылу тәсілдеріне мысалдар арқылы талдау жасап көрейік.

Ағылшын тіліндегі *must* модаль етістігі және оның эквиваленті *have (to), be (to)* қазақ тіліне қажет, тиіс, керек, болмайды (болымсыз түрі) (яғни қатаң тыйым салуды, қажеттілікті, міндеттілікті білдіреді), болу керек, сөзсіз, тура келу, мәжбүр болу, жоспарланған, ... ой болу, күтілу т.б. сияқты көмекші сөздер арқылы аударылады. *Must* етістігінің орнына *have (to)* осы шақта, ал *had (to)* формасы өткен шақта жұмсалып, *must* етістігінің позитивті мағынасын береді.

You must follow doctor's advice. – Сіз дәрігердің кеңесін орындауыңыз керек.

He must come today. – Ол бүгін келуі керек.

You have to take back all books to the library after the end of the term. – Сіздерге сессия аяқталғаннан кейін барлық кітаптарды кітапханаға қайтаруға тура келеді.

We had to take back all books to the library after the end of the term. – Біздерге сессия аяқталғаннан кейін барлық кітаптарды кітапханаға қайтаруға мәжбүр болдық.

You haven't to take back books to the library before the end of the term. – Сіздерге сессия аяқталғанға дейін кітаптарды кітапханаға қайтарудың қажеті жоқ.

He has many mistakes in his dictation, he must be not attentive. – Оның диктантында көптеген қателер бар, ол зейінді болмаған болу керек.

Ann doesn't have to pay for her study, for she won a state grant. – Мемлекеттік грантты жеңіп алғандықтан, Эннге оқуына ақы төлеудің қажеті жоқ.

Before beginning the research the scientist has to answer the traditional question "How is this explained?" or "How are we to explain this?" – Зерттеуді бастамас бұрын ғалым дәстүрлі «Мұны қалай түсіндіруге болады?» немесе «Мұны біз қалай түсіндіруіміз керек?» деген сұраққа жауап беруі керек.

Shall етістігі сөйлемде негізінен белгісіздік келер шақтың көмекші етістігі қызметін атқарғанмен, сөйлемдегі мағынасына қарай және контекстке қатысты модаль етістіктің қызметінде де жұмсалып, рұқсат сұрауды (сұраулы сөйлемде), болымсыз сөйлемде қарсылықты, тиіс, талап ету, қажет, игі болу деген мағынаны білдіреді:

Shall I stop working? – Мен жұмысты тоқтатайын ба? (Біреудің нұсқауын орындауға ерікті түрде жол беруін, келісімді білдіреді).

They shall not refuse to follow the instruction. – Олар нұсқауларды орындаудан бас тартпау керек. (Біреуді әрекетке мәжбүрлеуді білдіреді, яғни оларға бұл әрекетті міндетті түрде орындатқызады).

You shall come in time. – Уақытында келуіңіз керек. (Біреуге нұсқауына ерікті түрде жол беру, келісімді білдіреді).

We shan't accept your advice. – Біз сіздің кеңесіңізді қабылдамаймыз. (Біреудің орындауға мәжбүрлеген әрекетінен бас тартуын білдіреді, яғни бұл әрекетті орындауға қарсылық білдіріп тұр).

Ought модаль етістігі қазақ тілінде ... керек ету, қажет ету, ... кеңес беру деген мағынаны білдіреді:

You ought be careful when you write a dictation. – Сіз диктант жазғанда абай болуыңыз керек.

Tomorrow Bill ought to return books to the library. – Ертең Билл кітаптарды кітапханаға қайтаруы керек.

“Should” етістігі must модаль етістігінің өткен шақ формасы қызметін атқарумен қатар, модальділік реңктерді де білдіріп, сөйлемдегі мағынасына қарай ... керек еді, ..., дұрыс еді, игі еді, әбден мүмкін, әбден ықтимал, ... күту керек, ... таңқаларлық емес сияқты көмекші сөздер арқылы аударылады:

The teacher told that everything should be taken off the table. – Мұғалім бәрін стөлден тастау керектігін айтты.

The supervisor required that we should finish the experiment at the end of the term. – Жетекші тоқсанның соңында экспериментті аяқтауымызды (аяқтау қажет, керек екенін) талап етті.

Should she come to your place, contact me. – Егер ол сіздің үйіңізге келе қалса, маған хабарласыңыз.

May/might модаль етістігі қазақ тілінде ... болады, ... рұқсат ету, ... тыйым салынбайды, ... болатын еді, ... болуы мүмкін еді, ... жоққа шығарылмайды сияқты көмекші сөздер арқылы аударылады:

You may stay here until the rain stops. – Сіздердің жаңбыр тоқтағанша осында қалуларыңызға болады.

She may come back at nine tomorrow. – Ол ертең тоғызда оралуы мүмкін.

You may take back my book next week. Менің кітабымды келесі аптада қайтаруыңызға болады.

Causes of the poor experiment results may be explained later. – Нашар эксперимент нәтижелерінің себептері кейінірек түсіндірілуі мүмкін.

Your answer to this question may not be correct. – Бұл сұраққа сіздің жауабыңыз дұрыс болмауы мүмкін.

It might be understood later. – Мұны кейінірек түсінуге болады.

They might go to Astana this weekend. – Олар осы демалыс күндері Астанаға баруы мүмкін.

They may have discussed the problem. – Олар мәселені талқылап алған болуы мүмкін.

She may have had some problems with her car. – Оның көлігінде біраз қиындықтар болып қалған шығар.

Can/could модаль етістігі қазақ тіліне ... мүмкін, ... жүзеге, іске асуы мүмкін, ... анық, ... ешнәрсе кедергі болмайды, ... әбден мүмкін, ... бәрі ықтимал, мүмкін, ... кенеттен сияқты көмекші сөздер арқылы аударылады:

His son can do sums easily. – Оның ұлы есепті жақсы шығара алады.

We can start discussing this problem tomorrow. – Біз бұл мәселені талқылауға ертең кірісе аламыз.

Children will be able to use computer after they finish training course. – Балалар оқу курсын аяқтаған соң компьютерді пайдалана алады.

Everyone can make mistakes. – Әр адам қателесуі мүмкін.

They could come to see us on the weekend. – Олар демалыс күндері бізді көруге келуі мүмкін (ықтимал).

He works very hard. He can get high scores for the exam. – Ол өте қатты жұмыс істейді. Емтиханнан жоғары балл жинай алуы мүмкін.

Will/would етістігінің сөйлемдегі негізгі қызметі келер шақтың көмекші етістігі болумен қатар сөйлемдегі мағынасына қарай етістіктің қалау рай формасы түрінде және ... міндетті түрде, ... қалай болғанда да, ылғи, әдетте ... болады деген көмекші сөздер арқылы аударылады:

They will wait for us. – Олар бізді күтуі керек.

We will be there at nine o'clock immediately. – Біз бірден онда сағат тоғызда болуымыз керек.

Will you please show me the way to the park? – Маған саябаққа баратын жолды көрсетіп жібересіз бе?

Will you have another cup of tea? – Тағы бір шыны шай ішесіз бе?

We would do all our best to achieve the best results. – Біз ең жақсы нәтижелерге қол жеткізу үшін бар күшімізді саламыз.

When they were at school, they would tease each other. – Олар мектепте оқып жүргенде бір-бірін мазақтаушы еді.

Қорытынды

Ағылшын тіліндегі модаль етістіктер мен олардың эквиваленттерін, ерекшеліктері мен білдіретін мағыналарын қарастырып, және олардың қазақ тіліне аударылу тәсілдерін мысалдар арқылы талдау жасалды. Талдау нәтижесінде Ағылшын тіліндегі модаль етістіктер және олардың эквиваленттерінің сан түрлі мағынаға ие екенін, және олардың нақты, дәл мағынасын көп жағдайда контекст арқылы ғана анықтауға болатынын анықтадық. Осындай ағылшын тіліндегі модаль етістіктер мен олардың эквиваленттерін қазақ тіліне аударғанда, бүкіл жүйесі мен ерекшеліктері еске алынуы қажет екеніне мысалдар арқылы көз жеткіздік. Ағылшын тіліндегі модаль етістіктерге келтірілген мысалдарға және олардың қазақ тіліне аударылу тәсілдеріне талдау жасау нәтижесінде олардың білдіретін мағынасына қарай қазақ тіліне көмекші модаль сөздер арқылы және сөйлемнің баяндауышына қалау райдың жұрнақтары жалғануы арқылы аударылатыны мысалдар арқылы көрсетілді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Шахова Н.И., Рейнгольд В.Г. Чтение, перевод, устная реч. Л. "Наука", 1977
2. Baird A. *Contrastive Studies and the Language Teacher. English Language. Teacher. 1967.-book*
3. Betty Wallace Robinett. *Second language learning. The university of Michigan. Press 2015.-book.*
4. Fries, Charles C. *The structure of English. New York. Harcourt, Brace and Company. 2016. -book.*
5. Jacobite, L.A. *Second language learning and transfer theory: A theoretical Assessment. Language Learning 19, 1969. -book.*
6. Ronald Wardhaugh. *Teachers of English to speakers of other languages. TESOL. Convention. 1970-book.*
7. Wolfe, David L. *Some theoretical Aspects of Language Learning and Language. Teaching. Language Learning 17. 1967. -book.*
8. Weinreich, U. *Languages in Contact; Findings and Problems, The Hague: Mouton and Go., 1966. book.*

Seralina A.K.¹, Omarbayeva S.G.²
^{1,2} Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan
^{1,2} Senior Lecturers

THE INFLUENCE OF GENDER NEUTRALITY ON ENGLISH

Abstract

Language changes are very related to social processes. The grammatical category of gender in English has gone through significant evolution under the influence of both internal linguistic factors and external socio-cultural factors, including the development of feminism and the movement for gender neutrality. In Kazakhstan, where English is being actively studied, such language changes are becoming particularly relevant in the context of multilingualism and the country's language policy. In recent decades, there has been an active transition to the use of inclusive language forms, reflecting the desire for equality and the elimination of discrimination. Gender neutrality in language is manifested in changes in the use of pronouns, professions, and social roles. These processes illustrate the relationship between language and society, showing how linguistic changes reflect the transformation of social norms and values.

Key words: *gender, grammatical category, gender neutrality, socioculture, English*

Сералина А.Қ.¹, Омарбаева С.Г.²
^{1,2} Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан
^{1,2} Аға оқытушылар

ГЕНДЕРЛІК БЕЙТАРАПТЫҚТЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕ ӘСЕРІ

Аңдатпа

Тілдегі өзгерістер әлеуметтік процестермен тығыз байланысты. Ағылшын тіліндегі гендерлік грамматикалық категория ішкі лингвистикалық және сыртқы әлеуметтік-мәдени факторлардың, соның ішінде феминизмнің дамуы мен гендерлік бейтараптық қозғалысының әсерінен айтарлықтай эволюциядан өтті. Қазақстанда белсенді түрде оқылып жатқан ағылшын тіліндегі мұндай өзгерістер әсіресе көптілділік пен елдің тіл саясаты контекстінде өзекті. Соңғы жылдары инклюзивті тілдік формаларды қолдануға белсенді көшу байқалды, бұл теңдік пен кемсітушілікті жоюға деген ұмтылысты көрсетеді. Тілдегі гендерлік бейтараптық есімдіктерді, кәсіптерді және әлеуметтік рөлдерді қолданудың өзгеруінен көрінеді. Бұл процестер тіл мен қоғамның өзара байланысын бейнелейді, лингвистикалық өзгерістер әлеуметтік нормалар мен құндылықтардың өзгеруін қалай өзгертетінін көрсетеді.

Тірек сөздер: *гендер, грамматикалық категория, гендерлік бейтараптылық, әлеуметтік мәдениет, ағылшын тілі*

Сералина А.К.¹, Омарбаева С.Г.²

^{1,2} *Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Алматы, Қазақстан*
^{1,2} *Ст.преподаватели*

ВЛИЯНИЕ ГЕНДЕРНОЙ НЕЙТРАЛЬНОСТИ НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК

Анотация

Изменения в языке очень связаны с социальными процессами. Грамматическая категория гендера в английском языке прошла через значительную эволюцию под влиянием как внутренних лингвистических факторов, так и внешних социокультурных факторов, включая развитие феминизма и движение за гендерную нейтральность. В Казахстане, где активно изучается английский язык, такие изменения в языке становятся особенно актуальными в контексте многоязычия и языковой политики страны. В последние десятилетия наблюдается активный переход к использованию инклюзивных языковых форм, что отражает стремление к равенству и устранению дискриминации. Гендерная нейтральность в языке проявляется в изменении употребления местоимений, профессий и социальных ролей. Эти процессы иллюстрируют взаимосвязь языка и общества, показывая, как лингвистические изменения отражают трансформацию социальных норм и ценностей.

Ключевые слова: *гендер, грамматическая категория, гендерная нейтральность, социо-культура, английский язык*

Introduction

Unlike Kazakh and Russian, where the gender category has a morphological expression, in modern English the grammatical gender is preserved mainly in pronouns (he/she/it), whereas nouns in most cases are gender neutral. There were three genders in Old English (masculine, feminine, and neuter), but by the time of Late Middle English they had been lost. Nevertheless, for many centuries there has been a tendency to use the masculine gender as the "default" (generic he), which was criticized in the 20th century.

The use of "he" in the meaning of an indefinite person has been a common practice in the English language for centuries. This rule was fixed in grammar manuals, academic articles, and legislative texts. For example, in legal documents or scientific papers, the expression "Each student must submit his application by the deadline" was often found, even if it was about both men and women.

However, in the middle of the 20th century, with the growth of the movement for gender equality, such language practice began to be perceived as a reflection of a patriarchal worldview. Researchers and activists have begun to argue that using "he" as a neutral pronoun contributes to the invisibility of women in language and, consequently, in society. This has led to the fact that alternative forms of expression have been proposed in official texts and educational materials, such as: Replacing he with he or she (Each student must submit his or her application), using the passive voice or paraphrasing (Applications must be submitted by each student), using the pronoun they in the singular (Each student must submit their application). By gender-neutral treatment, we mean an attempt to avoid discrimination or gender-based insults [1]. Many teachers and textbook authors use gender-neutral lexical and grammatical strategies, but they fail to avoid gender stereotypes and unequal representation of characters, personalities, and precedent names [2, p.47].

The dominance of feminist linguistics in English became especially noticeable in the second half of the 20th century. Researchers such as Robin Lakoff and Deborah Cameron have drawn attention to gender stereotypes embedded in language and suggested replacing sexist forms with inclusive ones. For example, the word fireman gave way after the fact to the neutral variant firefighter. "Man"

has also fallen out of general use – the use of neutral synonyms is preferable. The procedure for addressing women and men has also been revised. Instead of the traditional Mrs and Miss, new constructions have been used, and in business correspondence they try to completely abandon such appeals [3, p.73]. Some nouns denoting living beings can be attributed to both the masculine and feminine gender, i.e. they are gender neutral: friend (friend), cousin (cousin), etc. When it is necessary to indicate a specific gender, a pointer word is added to the noun: boyfriend, girlfriend; he-wolf, she-wolf [4, p.130].

The greatest attention is paid to the location. In English, it has traditionally been used to describe a person in an unknown context, although the search for more inclusive options began in the 1970s. One of the solutions was to use them in a singular number (singular they), which is officially called by organizations such as the Oxford English Dictionary and Merriam-Webster.

Materials and methods

The following methods were used to analyze the evolution of the gender category in English and the impact of feminism and gender neutrality on modern language changes:

The descriptive method was used to characterize linguistic phenomena associated with changes in the gender category in the English language, such as the disappearance of grammatical gender, the spread of the singular they, the neutralization of profession names and feminines.

The comparative historical method was used to trace changes in the genus category from the Old English period to the present. The differences between Old English, Middle English, and modern gender systems were compared, as well as the influence of Latin and French on English grammar.

Contextual analysis allowed us to consider how gender-neutral forms are used in various socio-cultural contexts, including academic texts, legislative documents, mass media and colloquial speech.

The sociolinguistic method was used to analyze public opinion and the perception of linguistic changes. Studies of English-speaking communities on the acceptability of feminines, inclusive forms, and the use of the singular they were considered.

The comparative method allowed us to consider how the gender category develops in English compared to Russian and Kazakh languages, where grammatical gender is preserved and feminines are actively used.

The use of these methods provided a comprehensive examination of the problem, making it possible to analyze linguistic changes in dynamics, identify their social prerequisites and predict the further development of the gender category in the English language.

Results

The study showed that the gender category in English has undergone significant changes under the influence of socio-cultural factors, including the development of feminism and the movement for gender neutrality. Historically, the English language had a system of three grammatical genders (masculine, feminine, and neuter), but by the Late Middle English period they had been lost. Despite this, the use of the masculine gender by default (generic he) persisted for many centuries, which provoked active criticism from linguists and social movements in the 20th century.

One of the most notable changes has been the widespread use of the singular pronoun they. Although this usage was found back in the Middle Ages, it received official recognition only in the 21st century. Today, the use of they as a gender-neutral pronoun has become the norm in scientific publications, legislative documents, and the media. An important step was the inclusion of this usage in reputable dictionaries and academic writing guides such as the Merriam-Webster Dictionary, Oxford English Dictionary, APA Style Guide, and Chicago Manual of Style.

In 2019, "they" was declared Merriam-Webster's "Word of the Year" as a singular pronoun. The dictionary added an explanation that they can be used to refer to a person whose gender is unknown or non binary. The APA has officially allowed the use of they as the sole pronoun in academic

writing, especially when it comes to people who do not identify with the binary pronouns he/she [5].

In addition to changes in the system of pronouns, there is an active neutralization of professions and titles in modern English. Many words containing masculine or feminine markers have been replaced with more inclusive counterparts. For example, instead of fireman, firefighter is now used, instead of chairman, chairperson is used, and stewardess has been replaced by flight attendant. Interestingly, unlike Russian and Kazakh, where there is a tendency for the spread of feminines (for example, журналист – журналистка), the reverse process is taking place in English – feminines are gradually falling out of use. Feminine forms such as actress or authoress are being replaced by universal variants (actor, author), which emphasizes professional identity rather than gender.

Sociocultural changes play a key role in the formation of new linguistic norms. Gender-neutral language is becoming an important part of public discourse, influencing media, legislation, education, and corporate culture. There are active discussions in the English-speaking world about the need for linguistic inclusivity, and many organizations have already implemented recommendations on the use of gender-neutral forms in official documents.

English has a significant impact on the linguistic picture of the world in Kazakhstan, where it is an important element of the educational system and international communications. The inclusion of modern language norms in English language teaching programs in Kazakhstan contributes to a more accurate and relevant perception of the language. In addition, the use of gender-neutral forms can have an impact on the bilingual consciousness of Kazakhstanis, gradually changing their attitude to the gender category in Kazakh and Russian.

Globalization and the spread of English make it possible to introduce gender-neutral forms into various languages, including Russian and Kazakh. In the Kazakh language, which itself does not have a grammatical gender category, such changes do not significantly affect the morphological system, but manifest themselves in vocabulary. For example, in the academic and business environment of Kazakhstan, English vocabulary is increasingly used, including gender-neutral terms.

At the same time, there is a certain linguistic interference. Russian-speaking Kazakhstanis learning English may have difficulty reproducing the neutral pronouns they/them, since in Russian they sound like a multitude of numbers. There are no such problems in the Kazakh language, since it does not initially mark gender in pronouns (jk = "he/she/it").

Thus, the results of the study confirm that gender-neutral English reflects global social changes aimed at achieving equality. These changes are already going beyond the English-speaking world and are becoming relevant for multilingual countries such as Kazakhstan.

Discussion

The conducted research revealed significant changes in the category of English language gender under the influence of the feminist movement and the desire for gender neutrality. These changes reflect not only linguistic evolution, but also deep sociocultural transformations in society.

Our results are consistent with the conclusions presented in the study by Bozhenko, Yulia S., Em, Lyudmila S., Kalinovskaya, Elena A. "Linguistic Signs of Gender Neutrality in the English and Russian Languages (by the Example of the Internet Publications)" (2022) [6, p.1455]. The authors analyze the manifestations of gender neutrality in English and note that one of the key aspects of this process is the rejection of the use of the pronoun he as a universal substitute. Instead, the use of they in the singular is fixed, which is consistent with the data of our study.

In addition, our work correlates with the research of Tony Sun, Kellie Webster, Apu Shah, William Yang Wang, Melvin Johnson in the article "They, Them, Theirs: Rewriting with Gender-Neutral English" (2021) [7]. The researchers emphasize that the introduction of gender-neutral

pronouns and formulations in English goes hand in hand with changes in the social environment, including media, politics, and education. They also offer automatic text conversion methods to adapt it to inclusive language standards, which shows the importance of the technological side of this process.

However, despite the positive trends, some researchers point to difficulties and resistance in the process of introducing a gender-neutral language. For example, Vanmassenhove, Eva, Emmery, Chris, Shterionov, and Dimitar in their work "NeuTral Rewriter: A Rule-Based and Neural Approach to Automatic Rewriting into Gender-Neutral Alternatives" (2021) [8] discuss that although the desire to neutralize language is a global trend, in some English-speaking countries there remains an ambiguous attitude towards such reforms. They note that traditional linguistic norms, entrenched in society, prevent the rapid introduction of new forms, which makes this process gradual and heterogeneous.

In the article "Framing Gender: Federal Appellate Judges' Choices About Gender-Neutral Language" (2009) Judith D. Fisher conducts an empirical study of the use of gender-neutral language by judges of the US federal Courts of Appeals. She compares the court decisions of 1965 and 2006, revealing changes in the use of gender-neutral language. Fisher found that in 1965, the use of gender-neutral language was minimal, whereas by 2006, there was a significant increase in its use. For example, in later decisions, judges more often used terms such as "police officer" instead of "policeman", and also replaced the pronoun "he" with "he or she" or simply "they" in cases where the gender of the person was not determined. This indicates a gradual transition to a more inclusive language in judicial practice [9].

In the context of Kazakhstan, where English is actively studied and used, understanding these changes is of particular importance. Kazakh, unlike English and Russian, initially does not have a grammatical gender category, however, the influence of English can lead to a change in the perception of gender-marked forms in the bilingual consciousness of Kazakhstanis. For example, the proliferation of English-language inclusive forms may influence discussions about the introduction or rejection of femininives in the Kazakh language, as well as the perception of gender norms in official documents and educational materials.

Thus, the interpretation of the results of our study confirms the global trend towards gender neutralization of language, reflecting society's desire to eliminate discrimination and promote equality. A comparison with the work of other linguists in recent years demonstrates the consistency of the conclusions and highlights the relevance of further research in this area, especially in the context of multilingual countries such as Kazakhstan.

Conclusion

The attraction to feminist linguistics and the movement for gender neutrality has led to significant changes in the English language, especially in the field of pronouns and professional vocabulary. These processes reflect modern social transformations and find a response in Kazakhstan's multilingual society. Understanding these changes is important both for teaching English in Kazakhstan and for studying the relationship between global language trends and national language policy.

The study confirmed that the gender category in English has undergone significant changes under the influence of socio-cultural processes, including the movement for gender neutrality and feminist initiatives. These changes affected both the lexical and grammatical levels of the language, which indicates a high dynamic of linguistic development in response to the evolution of social values.

Firstly, the results of the study confirm that the traditional use of the masculine gender as a neutral (generic he) no longer corresponds to modern norms of the English language. If in the past the pronoun he was used to refer to persons of any gender, today it is being replaced either by the construction he or she, or by the only they, which has acquired the status of a fully legitimate

gender-neutral pronoun. This change has received official recognition in academic writing styles, legal texts, and journalism, indicating its widespread adoption and consolidation in the language.

Secondly, there is an active process of neutralizing professions and titles. It is interesting to consider these changes in the context of the Kazakh language, which, unlike English and Russian, is a language without grammatical gender. In the Kazakh language, pronouns and nouns are not marked by gender, which makes it initially gender-neutral. For example, the Kazakh pronouns *ol* ("he", "she", "it") and *bul* do not have a grammatical gender category and can be applied equally to any person or object.

However, despite this linguistic feature, in the Kazakh language, gender labeling can manifest itself in other aspects, for example, in the use of words denoting professions and social roles. Some professions are traditionally associated with men (engineer, *басшы* – "лидер"), while others are associated with women (*мұғалім* – "teacher", although the word is formally neutral, it is more often associated with the feminine gender in the public consciousness). In recent years, discussions have also begun in the Kazakh language about the need to introduce gender-specific or, conversely, more inclusive terms.

In this context, learning gender-neutral English can have an impact on the Kazakh language, especially among the younger generation, who actively use English in their studies and work. Two possible scenarios of influence are: 1 - Strengthening the existing neutrality – the Kazakh language may remain without pronounced gender markers, while the Russian language, for example, adapts feminines. 2 - The emergence of new borrowed gender-neutral constructions – for example, the use of English terms in the original or their adaptation in the Kazakh language (for example, *лидер* instead of *басшы*, *спикер* instead of *сөз сөйлеуші*).

Thus, the Kazakh language, having an initial grammatical gender neutrality, can adapt certain elements of inclusive English, especially in the field of official and academic communications. In the context of Kazakhstan's multilingualism, it is important to take these processes into account and study their impact on the linguistic worldview of native Kazakh speakers.

New trends are likely to have an impact on education, particularly for teachers. Since the integration of tasks aimed at the development of gender balance communication strategies into the process of professional communicative training of English language teachers is already possible and necessary. This contributes to the formation of future teachers' skills that allow them to take gender aspects into account in the educational process and ensure inclusiveness in learning [10, p.473].

The study confirmed that gender-neutral English is not just a linguistic phenomenon, but a reflection of broader social changes aimed at achieving equality and inclusivity. These changes go beyond the English-speaking world and have an impact on global language processes, including language policy in countries with multilingual populations such as Kazakhstan.

The Kazakh language, which initially does not have a grammatical gender category, demonstrates resistance to the introduction of gender markers, but at the same time may be influenced by the English language in terms of borrowing new terms and concepts. In the future, we can expect further strengthening of gender-neutral language norms, which will require continued research in this area, especially taking into account language processes in Kazakhstan and other countries with multilingual societies.

References

1. *Gender Neutral Language in the European Parliament. European Parliament. 2018. URL: http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/151780/GNL/_Guidelines_EN.pdf*
2. *Колушкина, А.И. Гендерная нейтральность в английском языке: анализ речи учителей и содержания учебников // А.И. Колушкина, А.А. Коренев // Научный журнал современные лингвистические и методико-дидактические исследования. - 2021. № 4 (52). - 40-53.*
3. *Ковалева Е.Д., Кошмина А.С., Власенко Н.И., "Гендерная нейтральность языка и ее влияние на языковые нормы", 2022, Известия Юго-Западного государственного универси-*

тема. Серия: Лингвистика и педагогика / *Proceedings of the Southwest State University. Series: Linguistics and Pedagogics*. 2022; 12(3): 68-76

4. Скачкова И. И. Гендерная проблематика в зарубежном теоретическом языкознании: к истории вопроса // *Известия Дальневосточного федерального университета. Экономика и управление*. 2009. № 4.

5. *Publication Manual of the American Psychological Association, Seventh Edition* (2020), URL: <https://apastyle.apa.org/products/publication-manual-7th-edition>

6. Bozhenko, Yulia S., Em, Lyudmila S., Kalinovskaya, Elena A. "Linguistic Signs of Gender Neutrality in the English and Russian Languages, 2022, *Philology. Theory & Practice Volume 15. Issue 5*. P. 1543-1547

7. Tony Sun, Kellie Webster, Apu Shah, William Yang Wang, Melvin Johnson "They, Them, Theirs: Rewriting with Gender-Neutral English", 2021, URL: https://www.researchgate.net/publication/349335343_They_Them_Theirs_Rewriting_with_Gender-Neutral_English

8. Vanmassenhove, Eva, Emmerly, Chris, Shterionov, Dimitar, "NeuTral Rewriter: A Rule-Based and Neural Approach to Automatic Rewriting into Gender-Neutral Alternatives", 2021, URL: https://www.researchgate.net/publication/354573565_NeuTral_Rewriter_A_Rule-

9. Judith D. Fischer, *Framing Gender: Federal Appellate Judges' Choices About Gender-Neutral Language*, *University of San Francisco Law Review*, Vol. 43, p. 473, Winter 2009

10. Shchedromirskaya A. *Communicative strategies for gender balance as an aspect of professional communicative competence of an English language teacher*. *Rhema*. 2023. No. 1. Pp. 94–113. DOI: 10.31862/2500-2953-2023-1-94-113

FTAMP 61.47.33

<https://doi.org/10.51889/3078-8463.2025.49.1.004>

Нитто Д.С.¹, Аймагамбетова М.².

^{1,2} Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Алматы, Қазақстан

АНГЛИЙСКАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ В СФЕРЕ ПРОИЗВОДСТВА ПАРФЮМЕРИИ И КОСМЕТИКИ

Аннотация

Данная научная статья, представляет собой совокупность теоретических и практических знаний, полученных в процессе изучения английской терминологии в сфере производства парфюмерии и косметики, итоговые результаты исследования позволят пополнить корпус англоязычной терминологии в данной области. Динамичность, концептуальная особенность терминов, поскольку они используются во всех процессах деятельности человека, в эпоху цифровизации и постоянного техногенного развития, терминосфера пополняется на постоянной основе, в следствии чего изучение терминов становится новообразующей задачей для экспертов в области лингвистики. Цель исследования – изучить английскую терминологию, используемую в сфере производства парфюмерии и косметики с дальнейшим разбором при помощи компонентного анализа. Объектом исследования выступают термины, используемые в сфере производстве парфюмерии и косметики.

Ключевые слова: терминология, парфюмерия, косметика, производство, английский язык, терминосфера, сырье и компоненты.

Нитто Д.С.¹, Аймагамбетова М.М.²

^{1,2} Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Алматы, Қазақстан

ПАРФЮМЕРИЯ ЖӘНЕ КОСМЕТИКА ӨНДІРІСІ САЛАСЫНДАҒЫ АҒЫЛШЫН ТЕРМИНОЛОГИЯСЫ

Аңдатпа

Бұл ғылыми мақала парфюмерия мен косметика өндірісі саласындағы ағылшын терминологиясын зерттеу барысында алынған теориялық және практикалық білімдердің жиынтығы болып табылады, зерттеудің қорытынды нәтижелері осы саладағы ағылшын терминологиясының корпусын толықтыруға мүмкіндік береді. Терминдердің динамикасы, тұжырымдамалық ерекшелігі, олар адам қызметінің барлық процестерінде, цифрландыру және тұрақты техногендік даму дәуірінде қолданылатындықтан, терминосфера тұрақты негізде толықтырылып отырады, нәтижесінде терминдерді зерттеу лингвистика саласындағы сарапшылар үшін жаңа міндетке айналады. Зерттеудің мақсаты-парфюмерия мен косметика өндірісінде қолданылатын ағылшын терминологиясын компоненттік талдау арқылы одан әрі талдаумен зерттеу. Зерттеу объектісі-парфюмерия мен косметика өндірісінде қолданылатын терминдер.

Кілт сөздер: терминология, парфюмерия, косметика, өндіріс, ағылшын тілі, терминосфера, шикізат және компоненттер.

Nitto D.S.¹, Aimagambetova M.M.²

^{1,2} Kazakh National University after Al-Farabi,
Almaty, Kazakhstan

ENGLISH TERMINOLOGY IN THE FIELD OF PERFUMERY AND COSMETICS PRODUCTION

Abstract

This scientific article is a set of theoretical and practical knowledge gained in the process of studying English terminology in the field of perfumery and cosmetics production, the final results of the study will make it possible to replenish the corpus of English-language terminology in this field. Dynamism, a conceptual feature of terms, since they are used in all processes of human activity, in the era of digitalization and constant technological development, the terminology sphere is replenished on an ongoing basis, as a result of which the study of terms becomes a new task for experts in the field of linguistics. The purpose of the study is to study the English terminology used in the field of perfumery and cosmetics production with further analysis using component analysis. The object of the research is the terms used in the field of perfumery and cosmetics production.

Keywords: terminology, perfumery, cosmetics, production, English, terminology, raw materials and components.

Введение

Производство косметических и парфюмерных изделий, в международном эквиваленте является одним из наиболее крупных рынков, поскольку количество потребителей растет в геометрической прогрессии, в следствии рентабельности данной деятельности, открываются все новые и новые заводы, фабрики, парфюмерные дома и т.д. на различных уголках земного шара, в следствии чего изучение и системный анализ терминологии используемый при производстве позволяет оптимизировать процессы взаимодействия и коммуникации между производителями и поставщиками, поскольку английский язык является международным

языком общения, то и исследование английской терминологии при производстве косметики и парфюмерии является новообразующей задачей.

Научная значимость изучения английской терминологии в сфере производства косметики и парфюмерии позволяет модернизировать текущие справочники и словари, которые могут использоваться сотрудниками производств, экспертами в данной отрасли деятельности или же обычными потребителями, также стоит отметить и то что научная значимость также непосредственно связана с обучением будущих специалистов в области косметики и парфюмерии, что в свою очередь позволит развить теоретические знания а также позволит использовать изученные терминологии в практической деятельности, что позволит оптимизировать множество процессов при производственной деятельности в будущей профессиональной карьере.

Особенное внимание как правило стоит также уделить и тому, что актуальность данного научного исследования базируется и на том, что английская терминология в сфере производства парфюмерии и косметики представляет собой комплекс универсальных терминов которые также используются и в других науках, то есть если в одной науке термин имеет одно значение, то в парфюмерии значение термина видоизменяется в соответствии с условиями и факторами производства, в следствии чего проведения данного исследования позволит адаптировать современные материалы с текущими тенденциями развития терминосферы.

К тому же углубленное понимание и исследование английских терминов, используемых при производстве парфюмерии и косметики, позволит в более конкретизированном виде привести результаты с точки зрения этимологии.

Целью данного исследования является разобрать термины, используемые при производстве косметики и парфюмерии, с использованием компонентного анализа, выявить происхождение слов, а также выявить их ключевой смысл и их свойства, для достижения наиболее объективных результатов.

Методом исследования выступает компонентный анализ при помощи которого появляется возможность разложить термины на минимальные семантические составляющие, так же используется метод контент-анализа, при котором были проанализированы и изучены материалы других исследователей, посвящённые данной теме.

Литература, используемая в данном исследовании, базируется на классификации терминов для достижения наибольшей объективной значимости полученных результатов исследования, так, например, труды Кузнецова А.М. посвященные компонентному анализу позволили использовать данный метод для исследования плана содержания единиц языковых элементов. Работы Зализняка А.А. позволили в используемых терминах в данном исследовании выявить типы склонения по заданной классификации, в следствии чего удалось получить наиболее верные морфологические и синтаксические свойства, что также поспособствовало исследованию английской терминологии в сфере производства парфюмерии и косметики с использованием метода компонентного анализа, для получения наиболее достоверных и апробированных результатов.

Основная часть

Косметика и парфюмерия, два тесно связанных понятия, которые при совокупном применении способны оказать позитивное воздействие на внешность человека, в следствии чего данные продукты человеческой деятельности стали в массовом порядке использоваться в международном формате, что в свою очередь уже определила дальнейшую историю возникновения терминов, описывающих производственные и технические процессы или же компоненты и сырье используемое при изготовлении парфюмерных и косметических изделий.[1, с.191]

Косметика является древнейшим искусством, история которого по меньшей мере насчитывает не менее 7500 тысяч лет, в древности косметика использовалась при ритуалах, жертвоприношениях, косметикой пользовались фараоны подводя черной краской свои глаза, косметикой пользовались и актеры театра древнего Рима для создания необходимого антуража, также косметикой пользовались и гейши в периоды Эдо и Сенгоку что бы подчеркнуть черты лица во время ухаживания за отдыхающими в увеселительных заведениях высокопоставленными лицами. [2, с.81]

Само слово косметика произошло от древнегреческого слова *κοσμητική*, что в дословном переводе означает искусство украшать (наряжать).

Как правило косметика бывает различных видов, начиная от гигиенической и заканчивая декоративной косметикой, в следствии чего его производство может быть разнообразным т.е. могут использоваться различные сырьевые компоненты.

Парфюмерия также тесно переплетена с деятельностью человеческого вида, благовонные жидкости и масла использовались в религиозных обрядах, ритуалах, а также для создания требуемой атмосферы при церемониях, первое изготовление духов с использованием химии датируется на рубеже второго тысячелетия до нашей эры, изготовитель духов Таппути при помощи дистилляции из цветов, получал необходимые компоненты для итогового продукта. [3, с.118]

Многовековая культура и производственные процессы, передаваемые из поколения в поколения специалистами в сфере парфюмерии и косметики, пополнялись все более новыми терминами, поскольку каждый пытался внести новую лепту в ремесло, используя для этого новые методы, компоненты и способы производства, формируя новые терминологические единицы.

Широкое развитие парфюмерия приобрела в Париже, поскольку именно в ней появились наиболее крупные парфюмерные дома, которые обрели популярность в мировом масштабе.

Парфюмерию по своему принципу можно отнести к своего рода искусству, поскольку мастера парфюмерии при помощи компоновки различных эфирных масел, сырьевых компонентов и химических инструментов, и методов способны создать чудотворные и неопишуемые ароматы и запахи, после чего надежно их зафиксировать в жидком состоянии и реализовать итоговый продукт в виде духов. [4, с.544] Многие термины используемые при производстве парфюмерии и косметики занимают свое центральное позиционирование в международном формате как правило именно за счет вхождения в состав англоязычного корпуса терминологической сферы. [5, с.247]

Термины используемые при производстве парфюмерии и косметики как правило являются разносторонними, они могут быть однокомпонентными, или же наоборот многокомпонентными, которые по своей структурной концепции могут иметь различные аббревиатуры и в том числе заимствования, в следствии чего исследуемая область как правило представляет собой не только структуру на системных отношениях, но и на логико-понятийных связях. [6, с.369]

Стоит отметить, что производственная и техническая терминология, используемая в сфере парфюмерии и косметики, представляет собой смежную науку, поскольку большинство процессов и терминов, описывающих данные процессы используются также и в других задачах. Так, например, дистилляция в парфюмерии используется для получения эфирных масел, но также дистилляция может использоваться в очистке морской воды, перегонке этилового спирта, а также для изготовления дистиллированной воды, т.е. значение термина видоизменяется в зависимости от сферы, в которой он используется, но концепция остается примерно схожей. [7, с.64]

Производство косметических и парфюмерных изделий обогащено разносторонними терминами, которые как правило образуются посредством заимствования с других языков, при этом стоит отметить и то что происходит и преобразование слова, и внедрение в его способ образования, суффиксальное преобразование, что формирует новый термин. [8, с.685]

В данном исследовании, английская терминология в сфере производства парфюмерии и косметики изучает конкретные элементы, способствующие образованию терминов исходя из их заимствования из других языков с использованием компонентного анализа, для достижения апробированных результатов.

Систематический и комплексный обзор английских терминов, используемых при производстве косметики и парфюмерии, предоставлен в таблице 1. Таблица позволяет разобрать термины на их – значение (с целью определить ключевую задачу термина и его дословный перевод на русский язык), количество компонентов (для выявления характерных особенностей термина) разложение на компоненты (для понимания термина т.е. является ли он общеупотребительным или специальным термином), способ образования позволяет в свою очередь определить откуда термин был заимствован и т.д. Передача англоязычного термина на русский язык в свою очередь позволяет уже определить то, каким образом термин был переведен, например транскрипцией или калькированием, или же наоборот был использован метод подбора эквивалента путем применения метода приближенного перевода.

В таблице 1, приведены наиболее часто используемые термины при производстве парфюмерии, в количестве 6 терминов.

Таблица 1 – Англоязычные термины используемые в сфере производства косметики и парфюмерии и их компонентный анализ

Термин	Значение	Кол-во компонентов	Разложение на компоненты	Способ образования	Передача англоязычного термина на русский язык.
distillation	Дистилляция (физико-химический процесс испарения жидкости в совокупности с охлаждением, для получения эфирных масел)	Однокомпонентный термин	1-комп. – сущ.	Заимствование первоначального термина французским языком из латинского и последующее заимствование его английским языком	Транскрипция (переводческая)
perfume	Духи (парфюмерный продукт имеющий в своем составе более 30% душистых веществ)	Однокомпонентный термин	1-комп. – сущ.	Заимствование первоначального термина французским языком из латинского и последующее заимствование его английским языком	Калькирование
essential oils	Эфирные масла (маслянистые, нерастворимые в воде жидкости, содержащие летучие биохими-	Двухкомпонентный термин	1-комп. – термин специального словаря; 2-комп.-слово, являющееся общеупотребительным.	Сочетание двух самостоятельных слов.	Подбор эквивалента путем применения метода приближенного перевода

	ческие соединения растений с характерным сильным запахом и вкусом.)				
maceration	Мацерация (процесс разделения компонентов в производстве духов)	Однокомпонентный термин	1-комп. – сущ.	Заимствование первоначального термина французским языком из латинского и последующее заимствование его английским языком	Транскрипция (переводческая)
extract	Экстракт (концентрация вещества извлеченного из сырья)	Однокомпонентный термин	1-комп.-сущ.	Суффиксальное образование (-ct) от производящей основы.	Транскрипция (переводческая)
accord	Аккорд (смешение двух или более компонентов имеющих аромат)	Однокомпонентный термин	1-комп.-сущ.	Заимствование первоначального термина французским языком из латинского и последующее заимствование его английским языком	Транскрипция (переводческая)

В таблице 1, при помощи компонентного анализа были разобраны 6 терминов наиболее часто употребляемые при изготовлении и производстве парфюмерии.

На основе полученных апробированных результатах исследования можно сделать характерные выводы касательно английской терминологии в сфере производства парфюмерии и косметики, которые преимущественно заключаются в том, что большинство используемых терминов являются однокомпонентными, т.е. из 6 терминов 100% только один термин является двухкомпонентным, т.е. из общего числа терминов, составляет 16%, при этом как однокомпонентными являются 84%.

При этом важно отметить также и то что если анализировать передачу англоязычного термина на русский язык, то 66.67% переводятся путем транскрипции переводческой, при этом калькирование и подбор эквивалента делят равные позиции и занимают доли равные 16.67% соответствующе.

Полученные результаты исследования свидетельствуют о том, что английские термины используемые в сфере производства косметики и парфюмерии как правило имеют достаточно общие источники происхождения, многие словосочетания имеют свою языковую принадлежность к латинским, греческим, французским языкам.

Как правило это связано с тем что английские термины приобретают свое конечное значение от эпохи, в которой они впервые были употреблены, а также от страны в которой данные термины употреблялись, так, например, дистилляция впервые была использована в обиходе ученых еще на рубеже прошлой эпохи в древнем Риме, когда ученые начали экспериментировать с химическими процессами и вывели дистиллированную воду т.е. воду очищенную, в те времена популярным языком был латинский язык, в следствии чего и

определяется итоговое происхождение данного термина, которое в дальнейшем было заимствовано в другой язык т.е. в английский язык.

Стоит также отметить характерную особенность способа образования английских терминов, которые широко употребляются в сферах производства косметических и парфюмерных изделий, большинство терминов как правило заимствованы французским языком с латинского языка и в последующем переведены на английский язык.

Так, например, на долю заимствования французским языком с латинского языка и с переводом на английский язык приходится 66.67% терминов, при этом термины с использованием суффиксального образования имеет только один термин, также, как и термин имеющей сочетание двух самостоятельных слов т.е. их доля занимает 16.67%.

Заключение

В ходе проведения исследования и получения апробированных результатов на основе компонентного анализа в отношении английских терминов, используемых в сфере производства парфюмерных изделий, а также косметических изделий было выявлено что термины переводятся преимущественно путем транскрипции, т.е. процесс перевода ключевое внимание акцентирует на передачу в письме элементов звучащей речи, для общего употребления.

Было также выявлено и то что большинство терминов имеют свое происхождение с латинского языка с дальнейшим переводом на французский язык и на английский язык, как правило данная тенденция замечается в следствии того что используемые термины, являются мультимодальный и как правило применяются не только в парфюмерии или косметики, но и в других смежных науках, отчетливо данную закономерность можно проследить в таких терминах как «distillation», «extract» и «accord». Так, например, термин accord является часто употребительным преимущественно в музыке, т.е. по своей концептуальной структуре подразумевает собой сочетание нескольких музыкальных нот разной высоты, в следствии чего слуховой аппарат человека воспринимает данные звуки как целостную композицию.

В парфюмерии же данный термин представляет собой несколько иное значение, и как правило является описывает процесс, при котором происходит смешивание нескольких ярко-пахнущих ароматических веществ, которые по итогу дают цельную картину и итоговый запах готовой продукции т.е. парфюма.

Тоже самое можно отнести и термину distillation, который также имеет несколько значений в зависимости от того в какой сфере человеческой деятельности данный английский термин используется, что также можно выделить как характерную особенность в целом всех терминов используемых при производстве парфюмерных изделий, поскольку термины и методы изготовления базируются на физико-химических процессах, которые являются основными направлениями других наук.

Таким образом, данное научное исследование показало, что пополнение английского языка специфическими терминами в сфере производства косметических и парфюмерных изделий в основном происходит за счет однокомпонентных терминов, на долю которых приходится более половины всех терминологических единиц.

Также в ходе исследования было выявлено и то, происхождение данных терминов имеет специфическую особенность пополнения терминологического фонда английского языка в области производства косметики и парфюмерии является не английский язык как единственный источник происхождения слов, но и в том числе зачастую другие иностранные языки, где ключевые позиции как правило формируются за счет таких языков как – латинский язык, языковая семья которого входит в индоевропейские языки, итальянские языки а также латино-фалисские языки, т.е. языки Евразии. Это как правило свидетельствует о том, несмотря на современные тенденции английского языка, которые формируют формат относительного обособления английского языка от других языков, устанавливается прямая

связь с его исконными корнями, что демонстрирует преимущественный путь пополнения его терминосферы в исследуемых направлениях, с дальнейшим обогащением.

Производство в сфере парфюмерии и косметики имеет богатую историю длинную в века, поскольку улучшение внешнего вида всегда влекло людей к использованию даров природы, что бы в дальнейшем преобразовывать их при помощи специальных методов и процессов в итоговые продукты которые способны давать качественный результат, данное исследование имеет большое значение с точки зрения этимологии, поскольку в исследование удалось выявить происхождение английских терминов используемых при производстве косметики и парфюмерии, помимо всего прочего результаты данного исследования как правило позволили скомпилировать результаты исследований других специалистов для получения наиболее точных и апробированных данных, при помощи которых удалось выявить определенные характерные особенности английских терминов которые используются в производстве парфюмерии и косметики.

Список использованных источников

1. Амира А., Шелухин В. В. Гомогенизация уравнений смешиваемых жидкостей //Прикладная механика и техническая физика. – 2021. – Т. 62. – №. 4. – С. 191-200.
2. Гриднева Т. В. Методика использования компонентного анализа семантики фразеологических единиц в начальной школе //Грани познания. – 2021. – №. 1. – С. 81-85.
3. Джабраилова М. А. Понятие и этимологии в современной лингвистике //Наука. Исследования. Практика. – 2022. – С. 118-120.
4. Дрибноход Ю. Ю. Косметика и косметология. Толковый словарь. – 2021. – С.544-545.
5. Ефремов Н. А. История парфюма, или Парфюм в истории. Часть 2. Аромамаркетинг и PR-технологии: стратегия успеха //Молодой ученый. – 2021. – №. 4. – С. 247-250.
6. Зализняк А. А. “Лингвистика по А. Т. Фоменко”, УМН, 55:2(332) (2000), 162–188; *Russian Math. Surveys*, 55:2 (2000), 369–404 с.
7. Кравченко А. И. и др. Эффективный коэффициент разделения в зависимости от степени дистилляции и температуры //Neorganičeskie materialy. – 2024. – Т. 60. – №. 1. – С. 64-68.
8. Кузнецов А. М. Компонентного анализа метод // Лингвистический энциклопедический словарь / Главный редактор В. Н. Ярцева. — М.: Советская энциклопедия, 1990. — 685 с.

Баймуратова И.А.,¹ Жубанова К. Х.²
^{1,2} Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ ПОЛИСЕМИЯ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРЫЛУЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада ағылшын тіліндегі полисемантикалық сөздерді талдау және олардың қазақ тіліне аударылуы қарастырылады. Ағылшын тіліндегі полисемия және оның туынды сөздерінің қазақ тілінде бірнеше баламасы болатындықтан, аударма жұмысын орындау кезінде көп жағдайларда олардың дұрыс баламасын таңдау мәселесі бірқатар қиындықтар туғызады. Бір тілден екінші тілге аударма жасауда мұндай қиындықтарды болдырмау үшін контекстпен қатар аударылым жасалып жатқан тілдің тілдік нормасына назар аударып, көп мағыналы сөздердің қандай контексте, қандай мағынада қолданылатынын анықтап, баламасын табу қажет.

Кілт сөздер: аударылу, мәселелер, әртүрлі мағына, қолданылған, ағылшын тілі, қазақ тілі, контекст, қиындықтар, қарастыру, баламасы, талдау, түсіндіру, мысалдар, сөйлемдер.

Баймуратова И.А.,¹ Жубанова К. Х.²
^{1,2} Казахский Национальный Университет им Аль-Фараби,
Алматы, Қазақстан

Резюме

В данной статье рассматриваются анализ многозначных слов английского языка и их перевод на казахский язык. которые вызывают ряд трудностей при выполнении переводческой работы.

Поскольку полисемия в английском языке и его производные имеют несколько эквивалентов в казахском языке, при выполнении переводческой работы в большинстве случаев проблема подбора их правильного эквивалента как указано выше вызывает затруднения. Чтобы избежать подобных трудностей при переводе с одного языка на другой, необходимо наряду с контекстом обратить внимание на языковую норму переводимого языка, выяснить, в каком контексте и значении употребляются многозначные слова и найти эквивалент их значения в контексте.

Ключевые слова: способы, многозначные слова, перевод, английский язык, казахский язык, трудности, переводческая работа, анализ, обратить внимание, контекст, эквивалент.

Baimuratova I.A.,¹ Zhubanova K.Kh..²
^{1,2} Kazakh National University after Al-Farabi,
Almaty, Kazakhstan

Summary

This article discusses the analysis of polysemy words of the English language, and their ways of translation into the Kazakh, which causes some difficulties in choosing the right meaning of the given polysemy words.

When performing translation work, one can encounter some difficulties since polysemy words in the English language and their derivatives have several equivalents in the Kazakh language. In most cases, as mentioned above the problem is of selecting their correct, right equivalents i.e. choosing the right equivalent with the right meaning.

To avoid the above-mentioned difficulties in translating from one language to another, it is necessary, along with the context, to pay attention to the language norm of the translated language, to find out in what context and in what meaning this or that polysemy word is used and find the proper equivalent of its meaning in the given context.

Keywords: *polysemy words, translation, difficulties, to choose, the right meaning, context, to pay attention, language, equivalents, derivatives, to perform, problem.*

Кіріспе.

Сөздің көп мағыналылығы, яғни полисемантика негізінен бір сөздің әртүрлі мағыналарының өзара байланысы мен өзара тәуелділігі мәселесі ретінде қарастырылады. Көп мағыналылық құбылысы бар тілге тән құбылыс деуге болады. Көп мағыналылық құбылысын зерттеудің маңыздылығы ол сөйлемнің мағынасын дұрыс түсіну үшін қажет және тілдің экспрессивтік ресурстарының сандық және сапалық өсуін қамтамасыз ету үшін ағылшын тіліндегі мағыналар жүйесіндегі семантикалық өзгерістерді зерттеу өте маңызды. Мағыналардың көптігі туралы зерттеулер XVIII ғасырда басталып, XIX ғасырда жалғасын тапты. Осы ғасырдағы ең маңызды зерттеулерді Бремаль еңбектерінен көреміз. Ғалымдардың көп мағыналылықты зерттеулері лингвистика саласында жаңа бастама болды: ол зерттеулерде лексикография мен этимологияға қатысты қарастырыла отырып, сөздің көп мағыналылығы құбылысын зерттеді, өйткені сөзді қоршап тұрған мағынаның әрқашан синхронды үлгісі, оның өзі семантикалық өзгерістердің нәтижесі деп түсіндірді (Г. Б. Антрушина, 2001, 288). Көп мағыналылық саласындағы маңызды зерттеулерді Лион еңбектерінен де кездестіреміз, ол полисемия мен омонимияны лексикалық екі мағыналылықтың екі түрі ретінде қарастырады және оның қай кезде көп мағыналы және қай кезде омонимия болатынын анықтаудың кейбір критерийлерін енгізді. Сондай критерийлердің бірі ретінде лексикалық бірлікті қарастырады (Г. Н.Бабич, 2005, 176). Мәтінді түсіну үшін тіл үйренуші сөзді және сөзбен байланысты сөздерді білу қажет. Көп мағыналылық құбылысын түсіну үшін көп мағыналы сөздің жалпы мағынасын ашу, полисемияның синхронды және диахронды дамуын білу, контексттің маңыздылығын ашу, полисемияның практикалық қолданылуын сипаттауға қатысты маңызды мәселелерді анықтауды талап етеді. (Т. Г. Попова, 2015, 26–27). Чарльз Филлмор мен Берил Аткинс көп мағыналылыққа қатысты көп мағыналы сөздің әртүрлі мағыналарының орталық шығу тегі, сөздер арасындағы байланыс желісінің құралуы және сөздің «ішкі» мағынасын түсіну, оның «сыртқы» мағынасын түсінуге ықпал етуі сияқты үш элементті қарастырады (Т. Г. Попова, 2015, 227–231). Бір сөздің көп мағыналы деп есептелуі үшін сөздің әртүрлі, бірақ бір- бірімен байланысқан бөлек мағыналары болуы керек. Мағыналары мен сөздердің жазылуы мен айтылуы бірдей және шығу тегі бір болуы керек. Мағына мен форманы біріктіретін тілдің негізгі бірлігі сөз болып табылады. Бір сөздің бірнеше мағынасы болуы мүмкін. Тіл қоғамдық құбылыс болғандықтан, оның тарихи даму барысында сөздің мағынасы өзгеріп, бастапқы мағынасына жаңа мағыналар қосылып отыратыны заңды

құбылыс. Осыған байланысты, сөздің мағыналық құрылымындағы тарихи өзгеріс нәтижесінде тілде сөздің бұрыннан бар мағыналарына жаңа мағыналар қосылып, оның семантикалық құрылымы бойынша бұл мағыналар қайта орналастырылады. Сондай-ақ полисемантика сөздердің жаңа мағыналарының дамуы, себептері мен процесін қарастырады. Кез келген полисемантикалық сөздің мағыналық жүйесі, жоғары да атап өткендей, негізінен, ғасырлар бойы дамиды, өйткені ескі сөздерге көбірек жаңа мағына қосылып немесе кейбіреулерін ығыстырып шығарады. Ағылшын лексикасының өз тарихының қазіргі кезеңіндегі жалпы тенденциясы оның мағыналарының жалпы санын көбейту және осылайша тілдің экспрессивті ресурстарының сандық және сапалық өсуін қамтамасыз етеді (Т. Г. Попова, И. Г. Аникеева, 2015, 76). Бір сөздің лексикалық мағынасының өзгеруін көптеген жиі қолданылатын ағылшын тіліндегі сөздерге диахрондық семантикалық талдау жасау арқылы байқауға болады. Сөздің барлық мағыналарын білмейінше сөйлемнің дұрыс мағынасын түсіну, осыған орай аударма жұмысында оның дәл мағынасын беру қиынға түседі. Ағылшын тілінде полисемантикалық сөздер көптеп кездеседі және бір сөздің елуден аса мағынасы болуы мүмкін. Тілдің репрезентативті ресурстарының байлығы көбіне тілде полисемияның қаншалықты дамығанына байланысты екенін айтуға болады. Егер әрбір сөз бір ұғымның орнына кемінде екі ұғымды жеткізе алатын болса, бүкіл сөздік қордың экспрессивті әлеуеті екі есе артады. Демек, жақсы дамыған полисемия тілдегі үлкен артықшылық болып табылады. Бір сөздің бірнеше мағынасының ішінен оның нақты бір сөйлемдегі дәл де дұрыс мағынасын анықтауға, таңдауға контекст арқылы қол жеткізуге болады. Яғни, бір сөздің қажетті мағынасын таңдау контекст арқылы анықталады. Сондықтан да оқыту барысында тіл үйренушіге сөйлемнің белгілі бір жұмсалымдағы мағынасын түсіну, содан кейін контекстің көмегімен аудару үйретіледі.

Бір сөзде негізгі және қосалқы мағыналар ажыратылады. Сонымен, сөз тілде полисемантикалық, ал нақты сөйлеуде ол әрқашан моносемантикалық, яғни бір ғана мағынаға ие болады. Полисемантикалық сөзді моносемантикалық ететін контекст болып табылады.

Талқылау.

Полисемантикалық сөздің әртүрлі мағыналары олар білдіретін ұғымдардың жақындығына байланысты біріктірілуі мүмкін, мысалы: case сөзінің мынадай мағыналары бар: жағдай, атты жылы ұстауға арналған жамылғы, кез келген түрдегі жамылғы (қар көрпе), атрибутивті түрде қолданылатын барлық немесе көп жағдайларды біз жалпы, ортақ мағынасы деп айта аламыз. Бір сөздің қосымша мағынасын бастапқы мағынасына қарай іздеуге болады. Мысалы, «бет» сөзіндегі бастапқы мағына «адам басының алдыңғы бөлігі» дегенді білдіреді. «Бет» сөзінің өзіне байланысты бет-әлпет, сыртқы келбет деген мағынаны береді. «Бет» сөзінің алдыңғы позиция деген мағынасына байланысты сағаттың алдыңғы бөлігі, ғимараттың алдыңғы бөлігі, ойын картасының алдыңғы бөлігі сияқты жанама мағыналар қалыптасқан. Сөздің қосалқы мағыналары жоғарыда атап өткендей, бастапқы мағынасымен байланысты шығып, осы тізбекпен дамиды. Бірақ кей жағдайларда кейбір мағыналарды негізгі мағынаға байланыстыру қиын. Мысалы, қыртыс сөзіндегі «нанның қатты сыртқы бөлігі» деген бастапқы мағына «кез келген нәрсенің (бөліш, торт) қатты бөлігі» деген екінші мағынаны дамытып, одан кейін «жұмсақ қардың үстіндегі қаттырақ қабат» деген мағынаны білдіріп, одан кейін мұнды адам, содан кейін әдепсіздік деген мағынаны да білдіреді. Мұндағы соңғы қосымша мағыналардың бастапқы мағынамен еш қатысы жоқ. Бірқатар еңбектерде бұл сөздің бір ғана бастапқы мағынасы сәулелену және сабақтастық арқылы немесе кеңею, тарылу немесе тасымалдану арқылы көп мағыналылыққа жететін жан-жақты процесс деп түсіндіріледі (Ж. Сәмитұлы 2011, 65). Ағылшын тілінде жиі қолданылатын әртүрлі мәтіндерде немесе контексттерде кездесетін көп мағыналы сөздердің (көп мағыналы) қазақ тіліндегі баламасына талдау жасап көрейік.

«Proper, property» сөзінің мағынасының ортақ элементі туа біткен, ажырамайтын дегенді білдіреді. Ал қазақ тіліндегі баламалары: «пропер» – тән; жөн, дұрыс, керекті, тиісті, қасиет, берілген, қажетті және т.б.; «property» – қасиеті, сапасы; мүлік және жеке меншік т.б. деп беріліп тұр.

It is only proper to begin our consideration with some facts of common knowledge. – Қарастыруды жалпыға мәлім кейбір фактілерден бастаған жөн.

Each atom has the proper number of electrons to make it neutral and it is this number that determines its chemical and physical properties. – Әрбір атомда оны бейтарап ету үшін электрондардың тиісті саны бар және дәл осы сан оның химиялық және физикалық қасиеттерін анықтайды.

Yet, properly speaking, there are electrons which do not belong to the atom proper. – Дегенмен, дұрысын айтқанда, атомға жатпайтын электрондар бар.

It is often very difficult to do things properly: to pay proper attention to one's job, to give the proper interpretation of one's results or even to say the proper thing at the proper moment. – Жиі нәрселерді дұрыс істеу, өзінің жұмысына дұрыс көңіл бөлу, өз нәтижелерін дұрыс түсіндіру немесе тіпті қажетті сәтте дұрыс нәрсені айту өте қиын.

Сондай ақ «point» сөзінің жалпы мағыналық элементі кеңістікте шоғырлану (ұйысу), уақыт, көрсетілім деген сөздер болады. Оның қазақ тіліндегі баламалары төмендегі мысалдарда көрсетілгендей, «point» (N) – нүкте; орын; сәт; абзац; мәні, мағынасы және т.б.; «to point» – көрсету, куәлік ету, т.б. дегенді білдіреді.

The lecturer was speaking on the spread of writing over the earth from its points of origin in Egypt, Mesopotamia and China. – Лектор жазудың Мысыр, Месопотамия және Қытайдан шыққан жерінен жер бетіне таралуы туралы айтты.

His main point, that writing had come to Europe from the East was not original and left the audience indifferent. – Жазудың Еуропаға Шығыстан келгендігі туралы оның негізгі ойы түпнұсқа болмағандықтан, көрерменді бей-жай қалдырды.

But among other things, he brought up points which aroused his listeners. – Бірақ басқа нәрселермен қатар ол тыңдаушыларының қызығушылығын оятатын ұпай әкелді.

He pointed to the similarity or alphabets of related languages and tried to seek an explanation from the point of view of general linguistics. – Ол туыстас тілдердің ұқсастығына немесе әліпбиіне тоқталып, жалпы тіл білімі тұрғысынан түсініктеме іздеуге тырысты.

Up to this point, the lecture had been merely dull. – Осы уақытқа дейін лекция жай ғана тартымсыз (көңілсіз) болды.

I was on the point of leaving the room when someone said aloud. – Мен бөлмеден шығып бара жатқанда біреу дауыстап сөйледі.

Since 1968 the bacteria level of the Potomac River has been reduced to the point where much of the river would be swimmable. – 1968 жылдан бастап Потомак өзенінің бактерия деңгейі өзеннің көп бөлігінде жүзуге болатын деңгейге дейін төмендеді.

Much of what we do in space, much of what is expected of us, strains our technology to the breaking point. – Ғарышта жасайтын ісіміздің көп бөлігі, бізден күтілетін нәрселердің көпшілігі біздің технологиямызды бұзылу нүктесіне дейін қатайтады.

Today, atomic power could support space vehicles on journeys of several years' duration, but the cost at this point is still prohibitive for practical use. – Бүгінгі таңда атом энергиясы ғарыштық аппараттарды бірнеше жылға созылатын сапарларда қолдауы мүмкін, бірақ бұл кездегі оның құны практикалық пайдалануға әлі де болса тиімсіз болады.

Everything points to your being wrong. – Барлығы сіздің қателескеніңізді көрсетеді.

If there were any flaws in their arguments, they would be pointed out to them immediately. – Егер олардың дәлелдерінде қандай да бір кемшіліктер болса, оларға дереу ескертілер еді.

Қорытынды:

Осы келтірілген мысалдарда қолданыста көбірек кездесетін және олардың қазақ тіліне дұрыс баламасын табуда бірқатар қиындықтар туғызатын ағылшын тіліндегі көп мағыналы сөздер алынып, оларды қазақ тіліне аудармалауға, олардың баламаларына талдау жасалды. Талдау барысында ағылшын тіліндегі көп мағыналы сөздердің қазақ тіліндегі баламасын дұрыс таңдау үшін құрамында көп мағыналы сөздері бар сөйлемдер алынып, олардың қазақ тіліне аудармасы мысалдар арқылы талданып, мысалдар арқылы түсіндіріле келе ағылшын тіліндегі көп мағыналы бір сөздің қай контексте қай мағынасында қолданылғанын мәтіннің контекстімен және аударма жасалатын тілдің нормасымен, яғни қазақ тілінің тілдік нормасы және заңдылықтарымен анықталатынына мысалдар арқылы көз жеткіздік. Осы талдау жұмысын қорытындылай келе, аударма жұмысын жасағанда аудармашының ағылшын тіліндегі көп мағыналы сөздердің қазақ тілінде дұрыс баламасын табу үшін екі тілде де белгілі бір сөздің, белгілі бір мәтінде, белгілі бір контексте жұмсалып тұрған мағынасын жақсы түсінуі қажет, яғни аудармашының екі тілді де жетік меңгеруі талап етіледі. Жақсы аударма халқымыздың дүние тануын, ой-санасын кеңейтудің күшті құралына айналумен қатар, екінші жағынан аудармашының шеберлік қабілетін шындап, өсіп, қазіргі жарық көріп жатқан жаңа еңбектерден көз жазбай сарқа оқып, аударма дағдысын жетілдіріп отыруға итермелейді, аударма маманы ретінде біліктілігін ілгері өсіреді. Аударма тілі туралы әңгіме қозғағанда, көпшілік аудармашылар ұстанатын пікірлерде мойындалатындай, аударманың негізгі нысаны түпнұсқа тілі емес, ана тілінің ерекшелігі болуы шарт. Аударма жұмысына қойылатын көркемдік, дәлділік, түсініктілік сияқты негізгі үш талап іске асқанда ғана аударма сапалы болады.

Әдебиеттер:

1. Антрушина Г. Б. *Лексикология ағылшын тілі: Учебное пособие*. – Москва, 2001. – 288 с.
2. Бабич Г. Н. *Лексикология. Ағылшын тілі: Учебное пособие*. – Москва, 2005. – 176 с.
3. Попова, Т. Г. *Перевод как общественная потребность [Текст] // Профессионально ориентированное обучение иностранному языку и переводу в вузе: Материалы ежегодной Международной конференции (Москва, 15–17 апреля 2015 г.) / LSP teaching and specialized translation skills training in higher education institutions (LSP and STST): Annual International Conference Proceedings*. – М. : РУДН, 2015 (а). – С. 81–84.
4. Попова, Т. Г. *Перевод как культурологическая интеракция [Текст] // Материалы международного научного симпозиума «Художественная литература в пространстве перевода», Иваново*. – М.: Издательский центр «Азбуковник», 2015 (б). – С. 227–231.
5. Попова, Т. Г., Аникеева, И. Г. *Определение понятия «политический дискурс» [Текст] // IX Конвент РАМИ «Многосторонние институты: глобальная эффективность vs. Национальные интересы»*. МГИМО (26–27 октября 2015 г.). – 2015 (в). – С. 76.
6. Тараков Э.С. *Аударма әлемі - Алматы, 2011.*
7. Алексеев И.С. *Введение в переводведение*. – М.» 2004.
8. Сэмитулы Ж. *Аударма теориясы және практикасы*. – Алматы, 2011.